

Reformierakonna valimisprogramm
2019. aasta Riigikogu valimisteks

Parem Eesti

Reformierakonna eesmärk on vaba, väärikas ja oma eluga rahulolev Eesti inimene, kes on valmis võtma oma riigi ees ka vastutust parema tuleviku nimel.

Konkurentsirohkes avatud maailmas saame liikuda targa majanduse suunas vaid laia silmaringiga, hea hariduse saanud ja nutikate inimeste loodud innovatsiooni ning ettevõtlikkuse toel. Tarku inimesi vajab Eesti kõikjal – nii sotsiaalvaldkonnas kui tervishoius, riigivalitsemises ja -kaitses, aga ka kultuuris ja spordis. Seetõttu peab Reformierakond ülioluliseks keskenduda lähiaastail senisest enam haridusele, teadusele ja teadmiste rakendamisele erinevates valdkondades.

Parem Eesti tähendab tervemaid ja üksteisest hoolivaid inimesi. Reformierakonna eesmärk on luua Eestist parim paik laste kasvatamiseks. Parem Eesti on hooliv Eesti, kus abivajajaid märgatakse ja aidatakse, kuid kus toetatakse ka hakkamasaamist ja vastutust.

Parem Eesti on võimalik üksnes turvalises maailmas. Eesti turvalisus on tagatud parimal viisil, mis toetub rahvusvahelistele kokkulepetele ja kus järgitakse liberaalseid põhi-väärtusi – vabadust, demokraatiat ja inimõigusi. Üksnes koostöö liitlastega ja avatud suhtlus loovad Eestile parima tuleviku. Samavõrd olulised on ka meie enda võimete-kohased pingutused riigikaitses ning riigisisese turvalisuse tagamisel.

Parem Eesti on meie oma Eesti, kus hoitakse eesti keelt ja eestlust ning arendatakse mitmekesist kultuuri, sporti ja tervislikke eluviise. Parem Eesti tähendab ka elujõulist maaelu ja tasakaalustatud keskkonkasutust.

© Eesti Reformierakond - 2019

Sisukord

Tark majandus - kõigi elanike sissetulekute kasv	4
Haritud ja nutikad inimesed - eduks vajalik ettevalmistus	14
Hooliv ja võimalusi pakkuv Eesti - panustamist toetav ühiskond	22
Avatud ja turvaline Eesti - paremini tagatud vabadused	32
Arukalt ja avatult juhitud Eesti - üksikisiku vabadusest lähtuv ühiskonnakorraldus	42
Meie oma Eesti - kestlik rahvus, keel ja kultuur	50
Elujõuline maaelu - tasakaalustatud areng igas piirkonnas	58
Parem keskkond - hoitud loodus, parim elukeskkond	64

Tark majandus

Kõigi elanike sissetulekute kasv

Reformierakonna eesmärk on kõigi Eesti elanike sissetulekute kasv, mille toob suurem lisandväärtus ettevõtluses. See eeldab teadmuspõhisust ja uute tehnoloogiate kasutuselevõttu.

Selleks, et ettevõtted saaksid enam lisandväärtust luua, pühendub Reformierakond hea ärikeskkonna loomisele, arendab ettevõtlust toetavat infrastruktuuri ning töötab välja ettevõtete tootearendust toetava, tööstuse uuendamist soosiva ning kõrgtehnoloogia vallas ettevõtlusega alustamiseks vajaliku tugimeetmete paketi.

Reformierakond toetub kvaliteetsele seire- ja analüüsitegevusele, mis on terviklik, pikaajalise vaatega ning hindab eri valikute mõju Eesti rahvusvahelisele konkurentsipositsioonile. Reformierakond teeb Eestist riigi, kus kapitalil on hea kasvada.

Vastutustundlik rahanduspoliitika

Arukas riigivalitsemine tähendab vastutustundlikku rahanduspoliitikat, mis arvestab ühiskonna ja majanduse mitmekesisust, keerulisi väliseid ja sisemisi mõjusid ning seda, et tänastest otsustest sõltub ka tulevaste põlvkondade elu.

Vastutustundlik rahanduspoliitika tähendab:

- Riigieelarve struktuurset tasakaalu.
- Reservide kogumist keerulisemateks aegadeks ja struktuurseteks reformideks.
- Eelarvekulude põhjendatust ning nende kasvu pidurdamist avaliku sektori tulemuslikkuse pideva tõstmisega, kasutades struktuursete reforme, poliitika korrigeerimist, bürokraatia vähendamist ja järjest enam tehnoloogilisi lahendusi.
- Jooksvateks kuludeks laenuvõtmise välistamist.
- Riigi investeerimistegevuse arukat ja pikaajalist planeerimist.
- Selget ja arusaadavat eelarvet ning eelarveprotsessi, kus Riigikogul on senisest oluliselt suurem roll.
- Euroopa Liidu eelarveliste vahendite kasutamist, saavutamaks kestvaid ja pikaajaliselt kasulikke tulemusi Eesti ühiskonnas ja majanduses. Kiiremas korras tuleb välja töötada väljumisstrateegia Euroopa Liidu toetuste ulatuslikust kasutamisest, lõpetades kohe selliste projektide rahastamise, mille jätkukulud on riigieelarvele koormavad või milleks puudub eelarveline võimekus.

Arusaadav ja õiglane maksustamine

Reformierakond on seisukohal, et maksusüsteem peab olema lihtne, arusaadav, läbi-paistev ja jätkusuutlik, olema sotsiaalsüsteemis solidaarne, tagama maksumaksjate õiglase panuse ning arvestama võimalike piiriüleste mõjudega Eesti konkurentsivõimele. Maksuerandeid, erilahendusi ja -soodustusi tuleb vältida, kasutades neid üksnes juhtudel, mil see on muudest lahendustest tulemuslikum.

Reformierakonna esimene samm on maksukaose lõpetamine ning lihtsa ja õiglase maksusüsteemi taastamine, mis tähendab:

- Kõigile maksumaksjatele 500-eurose igakuise tulumaksuvaba miinimumi kehtestamist.
- Töötavate pensionäride ebaõiglase kohtlemise lõpetamist.
- Aktsiiside alandamist konkurentsivõimelisele ja tarbimist vähendavale tasemele.

Seejärel kehtestab Reformierakond maksurahu, et valmistada ette analüüsidel põhinevad ümberkorraldused maksustamises, mis arvestavad muudatustega majanduses, ühiskonnas ja tööturul ning motiveerivad majanduskasvu ja elanike heaolu suurenemist. Muudatuste tegemisel peame vajalikuks:

- Tagada, et maksumuudatused on maksumaksjatele teada vähemalt kuus kuud enne jõustumist.
- Kehtestada kord, mille kohaselt analüüsitakse maksumuudatuste mõju lisaks riigieelarvele ka ettevõtete ja inimeste käitumisele ning Eesti rahvusvahelise konkurentsipositsioonile.
- Üle vaadata omavalitsuste maksutulubaas, sealhulgas anda omavalitsustele õigus otsustada maamaksu maksumäärade ja erandite üle.
- Analüüsida ja üle vaadata heategevuse ja sponsoriuse, aga ka ettevõtete autode erakasutuse maksustamise põhimõtted.
- Luua inimestele võimalus suurendada sissemakseid pensioni II sambasse üle kohustusliku 4%-se määra ilma riigipoolse osa suurendamiseta, et toetada pensioniks säästmist ja tugevdada pensionisüsteemi jätkusuutlikkust.
- Avada arutelu, et leida võimalused tööjõu maksustamise vähendamiseks viisil, mis tagaks samas tervishoiu rahastamise ja pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse.
- Muudatusi sotsiaalkindlustusmaksudes, et võimaldada ühtsete põhimõtete alusel kindlustatus ka inimestele, kel puudub püsiv palgaline töösuhe.

Fookus innovatsioonil

Eesti majanduse konkurentsivõime tõstmiseks ja loodava lisandväärtuse suurendamiseks uuendab Reformierakond Eesti innovatsioonipoliitikat järgnevalt:

- Tõstame riigipoolsed kulutused teadus- ja arendustegevusele vähemalt 1%-ni SKT-st ning motiveerime erasektorit omapoolset panust suurendama.
- Toetame rakendusuringuid ja tootearendust, arendamaks uudseid tehnoloogiasid, tooteid ja teenuseid, mille järele on globaalsel turul nõudlus, sealhulgas kutsume ellu rakendusuringute keskuse.
- Loomme kõrgtehnoloogilise ettevõtluse alustamist toetava fondi, et soodustada teadustööde tulemi jõudmist turule uute toodete või teenustena.
- Motiveerimaks teadustöötajate osakaalu kasvu majanduses, tõstame doktorantide toetuse Eesti keskmise netopalgani ning võimaldame alternatiivina doktorantidel töötada nooremteaduritena.
- Toetame ettevõtete teadus- ja arendustegevusealast koostööd teiste riikidega. Osaleme Eurostars programmis, mille raames lisab Euroopa Komisjon iga riigi poolt teadus- ja arendustegevuseks panustatud eurole omalt poolt neljandiku.
- Toetame ülikoolide juures olevaid innovatsioonikeskusi, kus on palgal nii ettevõtluse kui ka teadustöö kogemustega inimesed, et laiendada ettevõtete ja teadus-asutuste koostööd.
- Aitame ettevõtetel saada nõu ja tuge intellektuaalomandi kaitsmisel ning intellektuaalomandisse investeerimisel.
- Suurendame kaitsevaldkonnas teadus- ja arendustegevusele tehtavaid kulutusi 2%-ni kaitse-eelarvest.

Unistuste ärikeskkond

Reformierakond loob Eestis ettevõtetele parima võimaliku ärikeskkonna, mida iseloomustab lihtne, ühetaoline, stabiilne ja konkurentsivõimeline maksusüsteem, head ühendused, ajakohane infrastruktuur, teadmuspõhise arengu soosimine ning säästlik ja tulevikku vaatav loodusressursside kasutus.

Sellise ärikeskkonna loomiseks

- Taastame lihtsa, konkurentsivõimelise maksukeskkonna, mis toetab majandusarengut ja on välisinvestorite jaoks atraktiivne ning hoiame selle stabiilsena.

- Uuendame ja laiendame riigi digiteenuseid, et ettevõtete suhtlus riigiga oleks kiire, mugav ja bürokraatiavaba.
- Ajakohastame riigi toetusmeetmed, et ergutada ettevõteteid looma suuremat lisandväärtust, olema innovatiivsed ning suurendama investeringuid ja eksporti.
- Töötame välja meetmed, mis ergutavad Eesti ettevõtteid välja töötama ja kasutama rohkem digilahendusi, suurandmeid ja automatiseerimist, et tootmis- ja turustusprotsesse ning ärimudeleid kaasajastada ja efektiivsemaks muuta.

Kvaliteetsed ühendused ja hästi toimiv taristu on eduka ettevõtluse jaoks hädavajalik. Uued rahvusvahelised transpordiühendused loovad uusi äri võimalusi ja toetavad Eesti ettevõtete tegutsemist nii kodu- kui ka välismaal. Samuti vajab Eesti arukaid ja korralikult toimivaid riigisiseseid ühendusi, et kõikjal Eestis oleks ettevõtteid, töökohti ja elanikke. **Sellest lähtuvalt:**

- Ehitame valmis liikluskoormust ja -ohutust arvestavad neljarajalised põhi- maanteed (Tallinn-Narva, Tallinn-Tartu-Võru ja Tallinn-Pärnu-Ikla), Tallinna ringtee, kiire raudteeühenduse Euroopaga (Rail Baltic) ning pooldame Tallinna-Helsingi tunneli rajamist.
- Projekteerime ja arendame välja koostoimiva raudtee- ja maantee ning tõstame kohalike teede kvaliteeti ja turvalisust.
- Arendame välja kiire ja kvaliteetse internetiühenduse kõikjal Eestis.
- Tagame kvaliteetsed elektriühendused Eesti sees ja naaberriikidega ning lühendame uute tarbijate liitumisprotsessi elektrivõrguga.
- Loomme koostöös omavalitsustega tervikliku, kasutaja vajadustest lähtuva, erinevaid transpordiliike kombineeriva, keskkonnasõbraliku ja paindliku ühis- transpordisüsteemi.
- Koostame taristu arendamise pikaajalise strateegia, arvestamaks ehitustegevuse kulusid ja mõjusid majanduskasvule, sealhulgas kaalume püsiühenduste rajamist saartega.

Säästlik ja tulevikku vaatav käitumine, mis jätab ka järgnevatel põlvkondadele võimalusi ja puhta keskkonna, on tänapäevase majanduse ja ettevõtluse aluspõhimõte.

Seetõttu:

- Peame vajalikuks vähendada Eesti majanduse energiamahukust ning suurendada tootjate ja tarbijate energiasäästlikku käitumist.

- Peame vajalikuks keskkonnasäästlike tehnoloogiate väljatöötamist ja kasutamist põlevkivienergeetikas ning taastuvenergia osakaalu kasvu energiatarbimises.
- Peame vajalikuks uurida Eesti loodusressursse, nende kasutamise võimalusi ja parimaid tehnoloogiad nende väärindamiseks. Uuringud ei tarvitse viia loodusressursi kasutuselevõtuni, kuid igasugune loodusvarade kasutus peab olema põhjendatud ja uuringutepõhine.
- Oleme seisukohal, et loodusressursside kasutamise eest võetav tasu peab katma keskkonnakahjud ja osa tasust peab minema kohalike inimeste elukeskkonna halvenemise kompenseerimiseks.
- Loomme tulevikurahastu, kuhu suuname põlevkivi ja teiste maavarade keskkonnatasud ja RMK dividendid ning mille tootluse suuname teadus- ja arendustegevusse.
- Rõhutame, et Eesti metsandus ja metsatööstus peab lähtuma meie ühe suurima loodusrikkuse arukast, säästlikust ja tulevikku suunatud kasutusest, mis võimaldab metsakasutuses loodava lisandväärtuse stabiilset kasvu.
- Töötame välja biomajanduse (näiteks põllumajandus, metsandus ja kalandus) arengukava, et hakata süsteemselt arendama biomajandust kui riigi strateegilist majandusharu ja tõsta oluliselt selle lisandväärtust.
- Toetame suurjäätmete ringlusmajanduse arendamist.

Avatus on Eesti ettevõtluse ja majanduse arengu jaoks hädavajalik, võimaldades kiiremat kasvu, suuremaid tulusid ja jõukust nii ettevõtjatele kui ka töötajatele. **Mistõttu:**

- Toetame vabakaubandust ja uute vabakaubanduslepingute sõlmimist Euroopa Liidu ja kolmandate riikide vahel.
- Tugevdame oluliselt Eesti majandusdiplomaatiat, sealjuures meie ettevõtete suurimal turul Euroopa Liidus.
- Muudame riigipoolse Eesti eksporti edendava tegevuse proaktiivseks ja analüüsipõhiseks. Tugevdame uute turgude, eksporditarkilite ja investeringute analüüsipõhist otsimist, riigi energilist müügitööd välismaal ja ekspordipotentsiaali omavate ettevõtete innustamist.
- Loomme ühtse välisinvesteeringute strateegia, et suurendada nii Eestisse tehtavaid kõrgepalgalisi töökohti loovaid välisinvesteeringuid kui ka Eesti ettevõtete poolt välismaale tehtavaid investeeringuid, mis tugevdab Eesti positsiooni globaalsel turul.
- Ettevõtliku meele arendamiseks ja majandusprotsesside mõistmiseks

laiendame majandus- ja ettevõtlusteadmiste andmist kõigil haridustasemetel. Paremate otsuste tegemiseks, sealhulgas oma pensionivarade paigutamisel ja kasutamisel ning laenude võtmisel, peame vajalikuks koostöös erasektoriga suurendada inimeste finantskirjaoskust.

- Oleme seisukohal, et ühiskonna tervikliku arengu ja Eesti riigi ning ettevõtete konkurentsivõime kasvatamiseks tuleb teadvustada ja väärtustada vastutus- tundliku ettevõtluse põhimõtteid.
- Peame ülimalt oluliseks kaasata ettevõtjaid nende tegevust puudutavate lahenduste väljatöötamise ning tunnustada edukaid ettevõtjaid ja nende panust ühiskonna arengus.

Vähem riiki majanduses

Parim ettevõtja on eraettevõtja, mistõttu riik osaleb ettevõtluses piiratud ulatuses juhul, kui see on julgeoleku või muudel kaalutlustel vältimatu. Eraettevõtjatele kohustuste panek ja reeglite kehtestamine on põhjendatud võrdse ja ausa konkurentsi, tarbijate turvalisuse ja tervise tagamisega, keskkonnahoiu ning riigi ja ühiskonna turvalisusega. Iga riigipoolne sekkumine peab olema minimaalne ja eesmärgipärane.

Selles lähtudes:

- Vaatame üle ja vähendame tootmisprotsesse mõjutavad ja toodetele tingimusi esitavad nõuded ning ettevõtjate aruandluskohustused.
- Kujundame ettevõtluse järelevalvega seotud ametid ettevõtete nõustajateks ja partneriteks. Vaatame üle nende ametite funktsioonid ja tegevuse eesmärgid, lühendame päringutele ja taotlustele vastamise tähtaegu ja lihtsustame töökorraldust.
- Tugevdame konkurentsiametit, vältides samas bürokraatia kasvu.
- Peame vajalikuks toetada mikroettevõtlust, tagades ettevõtluskonto reaalse toimimise ja lihtsustatud asjaajamise, sealhulgas statistilise aruandluse esitamise.
- Laiendame ettevõtetele suunatud digitaalseid riigiteenuseid, sealjuures automaatse aruandluse võimalusi. Jõustame realselt ja eranditeta põhimõtte, et riik tohib küsida andmeid vaid üks kord.
- Erastame terviklikult või osaliselt riigi omandisse kuuluvad ja strateegiliselt mittevajalikud äriühingud, sealhulgas avalike aktsiaemissioonide teel. Peame vajalikuks samasugust lähenemist ka kohalikes omavalitsustes. näiteks Eesti Energia taastuvenergia üksuse, Eesti Teed, Levira ja EVR Cargo.

Kapitali kättesaadavuse parandamine

Riigi ja ühiskonna huvides on muutused nii traditsioonilistes kui uue majanduse ettevõtetes, mis viiksid majanduse jätkusuutliku ja püsiva kasvuni ning hädavajaliku tehnoloogilise murranguni. See kõik nõuab rahalisi ressursse. Eesti finantsturg on väike ja panganduskeskne, erinevate finantsinstrumentide pakkumine on tagasihoidlik või ebapiisav. Samal ajal kasvavad inimeste säästud nii hoiustel kui ka pensionifondides. Riik peab aitama lahendada tõrkeid, mis takistavad kapitalituru toimimist, ettevõtete kasvu ja tehnoloogilist muutust, aga ka ettevõtluse kasvu maapiirkondades. Eesti kapitalituru toimimise parandamiseks:

- Loomme pikaajalist kapitalituru arengut tagava lihtsa ja läbipaistva regulatiivse keskkonna, mis toetab mitmekesiste rahastusviiside arengut ning motiveerib investeerimist väikese ja keskmise suurusega ettevõtetesse.
- Vaatame üle ja uuendame garantiisüsteeme ja teisi tugisüsteeme, et parandada maapiirkondade väikeettevõtete ligipääsu laenudele, mis on mõeldud tootmise laiendamiseks või uuendamiseks.
- Tegeleme otsustavalt Eesti finantssektori maine tõstmise ja turvalisuse tagamisega. Leiame, et rahapesujuhtumid tuleb lahendada kiiresti ja otsustavalt ning vajadusel tugevdame järelevalve- ja õiguskaitseorganite vastavaid volitusi ja karistusi.
- Peame oluliseks pensionisäästmise suurendamist, mistõttu liberaliseerime seda pärssivad maksureeglid. Leiame, et pensionifondid võiksid riskide hajutamise vajadust arvestades investeerida rohkem Eesti majanduse ja ettevõtete arengusse.

Kindel energiaturg

Energeetikat peab arendama tasakaalult, arvestades võimalikke julgeoleku- ja keskkonnariske ning majanduslikke ja ühiskondlikke riske. **Sellest lähtuvalt:**

- Toetame Euroopa Liidu ühtse energiaturu loomist.
- Toetame erinevate energiaühenduste rajamist teiste Euroopa Liidu riikidega, et tõsta varustuskindlust ning tagada konkurentsi abil kvaliteet ja parimad hinnad tarbijaile.
- Energiajulgeoleku ja varustuskindluse tagamiseks peame oluliseks erinevate energiaallikate, sealjuures veeldatud maagaasi LNG kasutamist.

- Kiirendame Eesti elektrisüsteemi eraldamist Venemaast ja ühendamist Euroopa Liidu elektrisüsteemiga ning elektri- ja gaasiühenduste rajamist Läti ja Soomega.
- Analüüsime riigile kuuluvate energeetikaettevõtete ülesandeid ja kaalume nende struktuurimuutusi ja eraldamisvõimalusi otstarbekuse, julgeoleku ja konkurentsi toetamise seisukohalt, et tagada elektrituru tõrgeteta toimimine ja konkurents.
- Toetame tootjate ja tarbijate energiasäästlikku käitumist, sealjuures digilahenduste laiemat kasutamist energiatarbimises ning keskkonda rohkem säästva energia-tootmise laienemist.

Kaasav ja uuenev tööturg

Peame oluliseks luua tingimused, mis toetaksid ja võimaldaksid inimestel töötada, sest just tööga teenitud tulu võimaldab inimesel parandada enda ja oma pere heaolu ning muuta ühiskonda rikkamaks. Töötamine suurendab inimese iseseisvust ja kindlustunnet ning võimaldab tunda end ühiskonnas vajalikuna.

Eesti rahvastiku vananemise ja tööealiste arvu vähenemise surve tõttu peame (lisaks tootlikkuse tõstmisele) oluliseks pöörata tähelepanu töötamise motiveerimisele, rakendades ulatuslikumalt aktiivseid tööjõupoliitikaid. Oluline on noorte, piiratud töövõimega inimeste, pensionieelikute ja pensioniealiste ning teiste seni vähehoivatute kaasamine. Leiame, et Eesti majanduse konkurentsivõime tõstmiseks ja tööjõupakkumise kitsaskohtade ületamiseks on mõistlik vajadusel kaasata kõrgelt kvalifitseeritud välistöötajad ja motiveerida Eestis õppinud üliõpilasi jätkama tööteed Eestis.

Eeltoodu saavutamiseks:

- Peame vajalikuks laste ja noorte haridusteed ja võimetekohast töötamist ning varajast ja eakohast karjäärinõustamist.
- Peame oluliseks, et Eesti ettevõtted osaleksid rohkem praktikakohtade pakumisel nii kutse- kui kõrgkoolides õppijatele.
- Rakendame meetmeid, mis soosivad töö- ja pereelu ühendamist ning toetavad soovijail osalise töösuhte säilitamist vanemapuhkuse ajal.
- Motiveerime pensioniealiste inimeste töötamist: toetame paindlikku pensioniga, kaotame pensioniealiste töötamist demotiveerivad maksureeglid, tagame ametlikust pensionieast varem pensionile jäänutele Töökassa täieliku toe tööle

naasmiseks ja pensioniealiste nõustamise.

- Töötame välja spetsiaalse programmi üle 55-aastastele eesti keelt vähe või mitte valdavate töötute või töö kaotamise ohus olevate inimeste tööle aitamiseks ja tööturul püsimiseks.
- Jätkame töövõimereformiga ning teeme analüüside põhjal vajadusel muudatused vähenenud töövõimega inimeste töötamist toetavates meetmetes.
- Loomme tingimused kaasamaks sotsiaalteenuste osutamisse praegu tööturul eemal olevaid inimesi (näiteks noored või tegusamad pensionärid aitavad abitud) ning rajame eakate töötamist soodustavad eakate keskused.
- Pooldame Tallinnast kaugemal asuvate keskuste käivitamist, kus ettevõtte saavad ühistes ruumides luua ajutisi töökohti ja kaugtöökohti.

Muutused töötamises (näiteks paindlik ja kaugtöötamine, erinevate töötamist ja tulu teenimist võimaldavate lepingute vaheldumisi ja üheaegne kasutamine) nõuavad muutusi tööturu regulatsioonides. **Täpsemalt:**

- Teeme töölepinguseaduses ja maksustamises muudatused, mis toetavad paindlikke töötamisviise. Muudatuste puhul tuleb tagada aus ja õiglane maksustamine ning eraldi tähelepanu vajab solidaarsetesse sotsiaalkindlustussüsteemidesse panustamine ja neist kasu saamine.
- Leiame, et töötukindlustusest võiksid tulevikus osa saada ka juhatusel liikmed, FIEd, vabakutselised ja teised, kui nad on sellesse panustanud.
- Peame oluliseks senisest suurema tähelepanu pööramist kvaliteetsele täiend- ja ümberõppele, mille tagamiseks tuleb rohkem kasutada kutseõppeasutuste võimalusi ning kaasata tööandjaid.
- Peame vajalikuks suurendada töötute motivatsiooni naasta võimalikult kiiresti tööturule ja säilitada tööharjumusi, mistõttu kaalume juhutööde tegemise lubamist töötuse ajal, aga ka muudatusi töötuskindlustustoetuse maksmise tingimustes, arvestades konkreetset majandusolukorda.
- Peame oluliseks tööturuteenuste pakumist ka riskigrupi kuuluvatele töötavatele inimestele.

Haritud ja nutikad inimesed

Eduks vajalik ettevalmistus

Haridus annab inimesele võimaluse teha elus valikuid, olla tööelus edukas, ühiskonnaelus kaasa rääkida, paremini toime tulla ning saavutada vaimne ja materiaalne heaolu. Haritud inimesed on ühiskonna rikkus nii majanduslikult kui sotsiaalselt. Mida rohkem on oma võimeid tundvaid ja kasutavaid hea tahtega inimesi, seda harmoonilisem on ühiskond ja seda jõukam riik. Eestil saab hästi minna üksnes siis, kui meie inimesed on haritud, loovad ja ettevõtlikud.

Hariduse mõju avaldub pika aja jooksul, mistõttu riigi hariduspoliitika peab olema tulevikku vaatav ja järjepidev, andes aega muudatuste rakendamiseks. Tehnoloogia kiire areng ja töö iseloomu muutumine nõuavad kõigile kättesaadavaid, praegustest palju paindlikumaid võimalusi õppida kogu elu. Haridustee peab olema sujuv ja umbsoppideta, inimesel peab alati olema võimalus sellele teele naasta ja õpinguid jätkata.

Reformierakonna lähimate aastate tähtsamateks haridus- ja teaduspoliitilisteks eesmärkideks on:

- Ühtse eestikeelse haridussüsteemi loomine alates lasteaiast, et tagada kõigile Eesti elanikele hariduse kaudu võrdsed võimalused olla elus edukas ning vähendada keelel põhinevat lõhet Eesti ühiskonnas.
- Kindlustada õpetajate ja õppejõudude järelkasv, tõstes õpetaja ameti mainet ja õpetajate professionaalsust ning tagades igale õpetajale väärilise tasu. Üldhariduskooli õpetaja palk peab nelja aasta jooksul jõudma vähemalt 2000 euroni.
- Tagada kõigile lastele võrdne algus üldhariduse omandamiseks. Selleks muudame alushariduse viimase õppeaasta ehk eelkooli kohustuslikuks. Eelkoolis peame oluliseks pöörata tähelepanu erinevate annete avastamisele ja arendamisele ning laste erivajaduste varasele märkamisele ja nendega tegelemisele.
- Luua tingimused üld- ja kutsehariduse sünergia tekitamiseks, et nende eeliste paindliku rakendamisega tõsta hariduse kvaliteeti ja avada õpilastele uusi võimalusi tööeluks valmistumisel.
- Anda kõrgkoolidele suurem õigus eraraha kaasamiseks, osalise koormusega õppekavade loomiseks ning õppetasu kehtestamiseks koos stipendiumite ja õppelaenu süsteemi ülevaatamisega.
- Suurendada riigipoolset teadus-arendustegevuse rahastamist 1%-ni SKP-st, samal ajal motiveerides ka erasektorit omapoolset panust suurendama.

Ühtne eestikeelne haridus

Ühiskonna sidususe nimel ja kõigile võrdsete võimaluste loomiseks muudame alus- ja üldhariduse eestikeelseks. **Selle saavutamiseks:**

- Loome koos iga kogukonna esindajatega piirkondlikele oludele sobivad üleminekumudelid eestikeelsele koolile, mille alusel korrastame koolivõrgu, korraldame õpetajate, tugispetsialistide ja koolijuhtide koolituse ning viime läbi koolijuhtide välishindamise.
- Saavutamaks parimaid tulemusi ja kogu ühiskonna koostööd reformi läbi viimisel, käivitame sisulise arutelu lasteaedades ja koolides ning tagame lastevanemate põhjaliku teavitamise ja ettevalmistamise muutusteks.
- Õppekeele ühtlustamise käigus korraldame venekeelsetele õpetajatele vajaliku ümber- ja täiendõppe, et neil oleks võimalik töötada nii kvalifitseeritud vene keele kui ka ema- või võõrkeele õpetajatena ja abiõpetajatena.
- Kuni üleminek eestikeelsele koolisüsteemile pole veel täielikult teostunud, motiveerime vanemaid paigutama lapsi eestikeelsesse õppeasutusse ning parandame eesti keele õppe kvaliteeti ja kättesaadavust kõigil haridustasemetel.
- Eestlaste tagasirände soodustamiseks ja eestluse väärtustamiseks loome laiemad eesti keele õppe ja Eesti kooliprogrammi läbimise võimalused välismaal, kasutades nii õpetajate palkamist kui arendades elektroonilisi lahendusi.

Uuenev haridus

Eesti haridussüsteem vajab uuendusi: eesmärk on luua õppijakeskne hariduskorraldus, mis toetab iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut ning pöörab senisest suuremat tähelepanu ennastjuhtivate õppijate kujunemisele, annete avastamisele ja õpioskuste, enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste, digikompetentsuse, võõrkeelte oskuse ning tulevikutöö oskuste arendamisele. Pooldame üld-, kutse-, kõrghariduse ja mitteformaalse hariduse suuremat lõimimist. **Haridussüsteemi uuendamisel:**

- Peame vajalikuks ühtlustada laste valmidust kooliks, mistõttu soovime muuta alushariduse viimase õppeaasta kohustuslikuks eelkooliaastaks kas lasteaia või koolis.
- Jätkame koostöös omavalitsustega üldharidusvõrgu korrastamist ning peame vajalikuks oluliselt parandada ja suurendada kutsekoolide ja üldhariduskoolide

koostööd, et kasutada paremini koolide võimalusi ning pakkuda õpilastele paremat, mitmekesisemat ja elulähedasemat haridust.

- Peame oluliseks kutse- ja kõrgharidusasutuste senisest suuremat kaasatust elukestvasse õppesse. Toetame täiskasvanuõppe valikuvõimaluste mitmekesistamist, digitaalsete lahenduste laiemat kasutamist ning töö kõrvalt õppimist toetavate tingimuste loomist.
- Peame kutse- ja ametioskuste õpetamisel ja täiendamisel hädavajalikuks ettevõtete ja koolide suuremat koostööd ning toetame töökohapõhise õppe laiemat kasutamist. Ergutame eri haridusastmete ja eri tüüpi haridusasutuste omavahelist koostööd mitmekesisemate, kvaliteetsemate ja paindlike õppevõimaluste pakku misel.
- Leiame, et Eesti kooli ülesanne on lisaks õppimisele ja õpetamisele edendada õppijate tervist. Tagame liikumisvõimalused koolipäeva sees, toetudes liikuma kutsuva kooli põhimõtetele ning rajame üle Eesti koolide juurde liikumisväljakud, mis võimaldavad lastel õues aega veeta.
- Eesti kool peab olema turvaline ja hea õpikeskkond. Peame vajalikuks senisest enam keskenduda väärtuskasvatusele, vaimse tervise hoidmisele ja kiusuennetusele. See tähendab nii ligipääsu tagamist tugispetsialistide teenustele, enesejuhtimise oskuste õpet kui ka kiusamisvaba haridustee programmide rakendamist igas koolis ja lasteaia.
- Peame oluliseks, et kool õpetaks lapsed ja noored õppima, koos töötama ning tegema vastutustundlike valikuid. Näeme siin olulisena koostööd noorsootöökeskuste ja vabatahtlike õpilasorganisatsioonidega.
- Seame eesmärgiks, et koolis rakendataks kujundavat hindamist, pöörataks tähelepanu õpilase individuaalsetele arenguvajadustele, tema tugevuste arendamisele ning õppe- ja kasvatustöö tulemuslikkusele.
- Peame vajalikuks senisest tihedamat koostööd omavalitsuste, erinevate haridusasutuste ja töökassa vahel, et vähendada noorte koolitee katkemist.

Ühiskonna muutumine ja uute teadmiste lisandumine tähendab, et riiklike õppekavu tuleb pidevalt kaasajastada. Lisaks teadmistele peavad õppurid selgeks saama ka ühiskonnaelus vajalikud oskused ja väärtused, mistõttu tuleb suuremat rõhku panna üldpädevuste omandamisele ja viia õpitulemuste hindamine sellega kooskõlla. Peame oluliseks senisest enam arvestada õpilaste eripärade ja võimekustega ning nende arengut toetada. Õppekavade uuendamisega peab kaasnema paindlikkuse kasv, kohustusliku mahu vähenemine ning ainete parem omavaheline integreeritus ja kooskõla. Ajakohas-

tada tuleb ka õppevara. Lähtudes tulevikutrendidest, peame noorte iseseisvasse ellu astumise paremaks ettevalmistamiseks vajalikuks:

- Alustada võõrkeele õpetamisega soovitatavalt juba eelkoolis, kuid hiljemalt esimeses klassis. Põhikoolis tuleb õppida lisaks eesti keelele veel kahte keelt, millest üks võib olla lapse emakeel.
- Tagada, et koolis omandataks põhilised majandus- ja ettevõtlusalased teadmised ning pöörataks oluliselt suuremat tähelepanu universaalsetele tulevikutöö oskustele.
- Digipädevuse omandamist kõikide õppeainete ja huvitegevuse osana, sealjuures tagades õpilastele eakohane robotika, programmeerimise ja teiste tehnoloogiate kasutamise õpe kõikidel haridusastmetel.

Erilised lapsed vajavad erilist lähenemist, mistõttu peame vajalikuks kiiremas korras üle vaadata ja teha muudatused hariduslike erivajadustega laste ja noorte praeguses õppekorralduses, et paremini arvestada laste, õpetajate, vanemate ja ühiskonna soove ja võimalusi. Muudatuste tegemisel lähtume järgmisest:

- Leiame, et võimalikult paljud hariduslike erivajadustega lapsed peaksid õppima elukohajärgses koolis, kuid näeme, et see vajab ühiskonna, kooli ja vanemate paremat ettevalmistust. Seetõttu suurendame tugispetsialistide koolitustellimust ja õpetajate täiendõppe võimalusi, et tõsta pädevust erivajaduste ja vaimse tervise probleemidega õpilaste toetamiseks.
- Leiame, et teatud juhtudel on lastele parima hariduse andmiseks vajalik erivajadustega laste koolide säilimine koostöös riigi ja omavalitsustega.
- Eesti on olnud edukas keskmise õppetaseme tagamisel, kuid jätnud unarusse eriliste annetega lapsed ja noored, mistõttu peame vajalikuks eraldi programmi koostamist ja rahastamist, et tagada annete avastamine, nende arendamine ja õpihuvi püsimine.

Akadeemilisel ja rakenduslikul kõrgharidusel on suur roll, valmistamaks ette Eesti ühiskonnale vajalikke spetsialiste ja teadlasi nii erasektoris kui ka avalikus sektoris. Et kõrgharidus saaks paremini oma ühiskondlikku rolli täita:

- Peame oluliseks eestikeelse kõrghariduse jätkuvust ja tugevdamist. Seetõttu peame vajalikuks eestikeelsete õppekavade arendamist ja kõigil ingliskeelsetel

õppekavadel eesti keele, kultuuri ja ühiskonna moodulite lisamist. Soovime anda ülikoolidele õiguse õppekavale mitme õppekeele määramiseks ning osakoormusega tasuliste eestikeelsete õppekavade avamiseks.

- Väärtustame üliõpilaste välismobiilsust. Peame vajalikuks jõuda magistri- ja doktoriõppes selleni, et enam üliõpilasi on vähemalt ühe semestri õppinud välismaal. Vastavalt sellele pikendame õppeperioodi pikkust.
- Peame oluliseks hinnata tasuta kõrghariduse eesmärgipärasust, mõjusid ja kulutõhusust ning sellest lähtuvalt laiendada eraraha kaasamise võimalusi, et parandada õppe kvaliteeti ja tõsta õppija omavastutust. Sellega seoses vaatame üle stipendiumite ja õppelaenude süsteemi, et suunata noori rohkem pingutama ning õppima ühiskonnale vajalikke erialasid, sealjuures tagades ka majanduslikult kehvematest oludest pärit õppuritele kõrghariduse omandamise võimaluse.
- Soovime süvendada ülikoolide omavahelist koostööd ja vastutusvaldkondades kokku leppimist, et tagada õppe kvaliteet ja mitmekesisus, piisava hulga Eestile oluliste erialade spetsialistide ettevalmistamine ning kindlustada õppejõududele konkurentsivõimeline palk.

Eesti **kutseõppesüsteemis** tuleb suurendada paindlikkust ning koostööd teiste haridusasutuste, Töökassa ja tööandjatega. See tähendab võimalusi individuaalseks õppeks, lühemaid õppekavu, põhjendatud juhtudel kutsehariduse omandamist ilma üldhariduse õppekava läbimata, aga ka piisavat ettevalmistust kõrgkooli astumiseks. Leiame, et kutseharidusasutusi tuleb enam kaasata täiend- ja ümberõppesse ning ettevõtteid õppekavade kujundamisse ja praktikakohana. Näeme kutseharidust ühe võimalusena tuua haridusteele tagasi vähenenud õpihuviga noored ja anda neile edasiseks eluks vajalikud ametioskused.

Huviharidus on võimalus avardada laste ja noorte maailmapilti ja teadmisi, arendada nende oskusi ja loovust ning hoida neid eemal nende tervist ja tulevikku kahjustavatest tegevustest. Et tagada mitmekülgse huvihariduse kättesaadavus, peame vajalikuks huvitegevuse suuremat seostamist aineõppega ja huvitegevuse pakkumist üldhariduskoolides, sealjuures kogupäevakooli rakendamise raames. Soovime jõuda koostöös huvihariduse pakkujate ja omavalitsustega selleni, et huvikoolide (muusika-, kunsti- ja spordikoolid) õpetajate tasu oleks vastavuses üldhariduskoolide õpetajate palkadega.

Pädevad, enesekindlad ja hinnatud õpetajad

Eesti haridussüsteemi tugevus toetub õpetajate pühendumusele, professionaalsusele ja otsustusvabadusele. Õpetajaskonna noorendamiseks ja järelkasvu tagamiseks tuleb edendada õpetajaameti mainet ja atraktiivsust ning luua tugi ja võimalused nüüdisaegse õpikäsituse rakendamiseks. See eeldab õpetajate töökordaduse (sealhulgas koormuste arvestamise), õpetajakoolituse ja täiendõppe ülevaatamist. Peame oluliseks tugispetsialistide piisavat ettevalmistamist ja nende laialdast koostööd õpetajatega. Eesti kõrgharidus ja teadus, kuid järjest enam ka ettevõtted ja avalik sektor, vajavad doktorikraadiga töötajaid. Samuti vajab Eesti professionaalseid ja eestvedavaid haridusjuhte ning haritud ja avara silmaringiga haridusspetsialiste.

Eeltoodu saavutamiseks:

- Jõuame riigi ja omavalitsuste koostöös nelja aastaga selleni, et täis-koormusega õpetaja keskmine palk ulatub vähemalt 2000 euroni.
- Toetame algatust, et õpetajakutse omandavad just parimad üliõpilased. Soodustame teiste erialade spetsialistidel õpetajakutse omandamist, loome paindlikud ja parimatest praktikatest lähtuvad õpetajakutse omandamise programmid ning väärtustame koolipraktikate laiemat kasutamist õpetajaõppes.
- Suurendame hariduse erispetsialistide ettevalmistust. Eesti vajab rohkem abi- ja tugiõpetajaid ning asendusõpetajaid, aga ka tugispetsialiste alates lasteaiast, mistõttu on oluline tagada nende ettevalmistus ja vääriline tasu.
- Loomme õpetajate, tugispetsialistide ja koolijuhtide karjäärimudeli, mis on kooskõlas kutsestandarditega ning mida toetab vastav motivatsioonipakett ja täiendkoolitussüsteem. Võimaldame kõrgelt motiveeritud õpetajatel ja koolijuhtidel kuni kolme kuu jooksul stažeerida mõnes teises koolis, sealhulgas välisriikides.
- Loomme paindlikud võimalused täiendõppeks, töötame välja meetmed õpetamise parimate praktikate vahetamiseks ja õpetajate koostöiseks õppimiseks, muutes vajadusel koolide rahastamismehhanisme ning vaadates üle õpetajate ja haridusjuhtide koormuse arvestamise alused.
- Suurendame doktorantide sissetulekuid: doktorant saab valida praegusest kõrgema doktoranditoetuse või nooremteadurina töötamise vahel. Tõstame nooremteadurite palka riigile olulistest valdkondades.
- Et tagada koolide kvaliteetset juhtimist, loome välishindamissüsteemi, mille kaudu antakse koolijuhile ja koolipidajale regulaarset professionaalset tagasisidet tema töö kohta lähtuvalt kooli tulemuslikkusest ja kvaliteedinäitajatest.

Eesti maailmatasemel teadus

Teadus on teadmiste looja, mida inimene saab ühiskonna ja enda hüvanguks rakendada. Eesti teadusel on väärikaid saavutusi, ometigi on teadussaavutuste rakendamine Eestis, eriti ettevõtluses, tagasihoidlik. Eesti teaduspotsiaali tugevdamine ja teaduse rolli suurendamine Eesti majanduse, ettevõtluse ja inimeste heoluks on vajalik ja võimalik.

Peame vajalikuks:

- Suurendada riigipoolset teaduse ja arendustegevuse rahastamist 1%-ni SKP-st ja motiveerida erasektorit rohkem panustama. Kaugema sihina näeme, et Eesti avaliku sektori ja erasektori kulutused teadus-arendustegevusele jõuavad vähemalt 3%-ni SKP-st.
- Pöörata erilist tähelepanu Eesti majandusele, kultuurile ja ühiskonnale olulistele, aga ka rahvusvaheliselt edukatele teadussuundadele, millest on oodata enim teadussaavutusi ja ühiskonnal kõige enam võita.
- Innustada teaduse ja ettevõtluse omavahelist koostööd ning soodustada uute teadmiste loomist ja rakendamist tootlikkuse ja majanduskasvu edendamiseks. Peame vajalikuks soodustada teadmussiiret majandusse, luues rakendusuuringute keskuse, ja kasutada innovatsiooni toetamiseks ja uudsete lahenduste leidmiseks riigihangetel rohkem innovatsioonihanget.
- Kuna Eesti kõrgharidus ja teadus, aga järjest enam ka ettevõtted ja avalik sektor vajavad doktorikraadiga töötajaid, tuleb motiveerida andekate noorte doktoriõpinguid. Selleks tõstame doktorantide tasu või võimaldame neil töötada nooremteaduri ametikohtadel.

Hooliv ja võimalusi pakkuv Eesti

**Panustamist
toetav ühiskond**

Reformierakond usub, et reeglina saavad inimesed oma eluga ise hakkama, vajamata riigi liigset sekkumist era- ja pereellu. Kõik inimesed, kes tahavad ühiskonda panustada, peavad saama seda teha. Riigi ülesanne on luua toetav keskkond, pakkuda kvaliteetseid ja kättesaadavaid teenuseid ning vajaduspõhiseid toetusi. Reformierakond on veendumusel, et maksumaksja raha eest peab toetama neid, kes päriselt abi vajavad. On oluline, et riik suudaks võimalikku abivajadust ennetada varajase märkamise ning tulemusliku ja süsteemse toe pakkumisega. Selline tugi on inimese väärikut hoidev, suuremaid probleeme ennetav ning riigi rahanduse mõistes efektiivsem.

Sotsiaalsüsteem peab olema üles ehitatud jätkusuutlikult ja võimetekohaselt, lähtuma abivajajast, looma võrdsed võimalused, olema kaasav ning ühendama iga inimese isikliku, perekonna, kogukonna ja riigi vastutuse.

Demograafiliste protsesside – eelkõige rahvastiku vananemise – surve sotsiaalsüsteemile kasvab, mistõttu Reformierakond peab vajalikuks sotsiaalkaitse, sotsiaalkindlustuse ja tervishoiu süsteemide kompleksset uuendamist, tagamaks abivajajatele reaalne ja sihipärane tugi.

Iga inimese panus ühiskonda on oluline

Loome keskkonna, mis toetab iga inimese võimetekohast panustamist ühiskondlikku ellu.

Selleks:

- Tagame lapsevanematele väikelaste kõrvalt paindliku töölkäimise võimaluse.
- Tagame erivajadusega last kasvatavatele vanematele vajalikul määral lapse hoiuteenuse kas asutuses või kodus, et lapsevanem saaks jätkata oma tööeluga, ning suurendame erivajadusega lapse toetust.
- Arendame edasi töövõimereformi, eesmärgiga muuta teenuseid personaalsemaks, tõhusamaks ja tulemuslikumaks.
- Tagame, et erivajadustega inimesed saavad võimete ja soovide kohaselt osaleda ühiskonnaelus. Peame vajalikuks oluliselt parandada erivajadustega inimeste ligipääsu avalikule infrastruktuurile.
- Toetame vanaduspensionäride jõukohast töötamist ning lõpetame töötavate pensionäride sissetulekute topeltmaksustamise.

Abivajadusest lähtuv tugi

Reformierakond leiab, et igasugune tugi abivajajale peab lähtuma konkreetsest inimesest ja tema abivajadusest. Tänapäevajärg ja valdkonnapõhine lähenemine ei paku inimesele terviklikku, asjakohast ja tulemuslikku abi: inimene peab sobituma sotsiaal-, tervishoiu-, tööturu- ja haridussüsteemi pakutavaga, kuigi tegelikult peaks just süsteem sobituma inimese abivajadusega. Mida personaalsem on toetus või teenus, seda tõhusamalt see toimib. Universaalsed toetused ei kohtle abivajajaid nende vajaduse alusel, vaid jagavad raha ka neile, kes seda ei vaja, jättes samas osa abivajajaid ebapiisava toe tõttu hätta. Tulemuseks on riigile ja maksumaksjale kulukas, kuid vähetulemuslik süsteem. **Selleks, et toetused ja teenused lähtuksid reaalsest abivajadusest:**

- Koondame erinevad toetusmeetmed – nii rahalise toe kui ka teenused – üheks paindlikuks toetusmudeliks, mis arvestab inimeste erinevates valdkondades avalduvate vajadustega ja reaalse olukorraga.
- Tagame vajaduspõhise toe piisava mahu, analüüsime olemasolevate teenuste ja toetuskeemide toimimist, inimeste tegelikku abivajadust ning teeme muudatusi, toetudes saadud teadmistele ja ekspertide soovitudele.
- Säilitame universaalsed toetused eesmärgi ja otstarbekusega põhjendatud juhtudel.
- Vajaduspõhise toe määramisel suurendame tegelikku abivajaduse ja vähendame formaalsete mõõdikute osakaalu. Tagame kaalutusõiguse sisulise rakendamise.
- Loomme tehnilised lahendused, mis võimaldavad inimeste abivajaduse tuvastamisel ja tõestamisel eri andmebaaside ristkasutust, et kaotada tarbetu bürokraatia.

Selleks, et muuta Eesti **sotsiaalkaitse kaasaegseks** ja vastavaks Eesti elanike vajadustele ja ühiskonna pikaajalistele võimalustele:

- Määratleme riigi, omavalitsuse, kogukonna, perekonna ja isiku vastutuse piirid, sealjuures jälgides, et abi antakse neile, kes seda tegelikult vajavad.
- Loomme korra, mis tagab omavalitsuste enesekorraldusliku põhimõtet austades oluliste sotsiaalteenuste ja -toetuste ühetaolise kättesaadavuse ja kvaliteedi kõikjal Eestis.
- Peame oluliseks, et lisaks lastekaitsetöötajatele omaksid erialast kõrgharidust ka sotsiaal- ja noorsootöötajad, mistõttu loome neile paindlikud võimalused hariduse omandamiseks ning täiendkoolitusteks.
- Tagame Sotsiaalkindlustusameti poolt kohalikele omavalitsustele nõustamise ja

abi kohaliku sotsiaaltöö planeerimiseks ja keeruliste juhtumite lahendamiseks.

- Arendame välja tugisüsteemid, mis võimaldaksid abivajajal saada nõu ja abi ühest kohast, arvestades sealjuures sihtgrupi eripäradega.
- Loomme ajakohase internetipõhise riigi, omavalitsuse ja erasektori sotsiaalteenuste pakkujaid koondava teeninduskeskuse, et teave erinevate teenuste kohta oleks lihtsalt leitav ja ligipääsetav.

Parem koostöö ja integreeritus

Parandame koostööd nii sotsiaalkaitse valdkonna sees kui ka sotsiaalkaitse ja tervishoiu, hariduse ning tööturu valdkonna vahel, sealjuures määratledes täpselt osapoolte kohustused ja rahastamise allikad koos ühisrahastamise võimalusega.

Selleks:

- Tagame hooldust ja põetust vajavatele inimestele kvaliteetse tervishoiuteenuste, sealjuures õendusteenuste osutamise hoolekandeesutustes. Tagame vastavalt vajadusele voodikohtade arvu suurendamise hooldus- ja õendushaiglates või vastavates osakondades.
- Tagame rasketest haigustest paraneva või olulise töövõime kaotusega inimesele tema kiireks taastumiseks või uue olukorraga kohanemiseks ning tava-pärasesse ühiskonna- ja tööellu naasmiseks õigeaegse ja asjakohase taastusravi ja rehabilitatsiooniteenused.
- Tagame inimesele samasisulise teenuse pakumise ühe valdkonna kaudu ning ühe taotlus- ja hindamisprotsessiga. Tagame, et erinevates valdkondades osutatakse samasisulisi teenuseid sarnastel põhimõtetel ja välistame samasisuliste teenuste pakumise ühele inimesele mitmes valdkonnas.
- Kujundame valmivad tervisekeskused piirkondlikeks perikeskusteks, kus lisaks kvaliteetsetele esmatasandi tervishoiuteenustele on tagatud piirkonna elanike vajadusi arvestavad sotsiaalteenused (näiteks vaimse tervise teenused, perenõustamine, sotsiaalteenuste-alane nõustamine).

Korraldame ümber hooldusvajaduse ja hoolduskoormusega inimeste toetamise viisil, mis arvestab nende erinevate vajaduste ja olemasolevate võimalustega, kaasab kogukonda, toimib koostöös tervishoiuasutuste ning pere ja lähedastega. Lähtume sellest, et iga abi peab vastama vajadusele. Üldjuhul soovib abi vajav inimene elada oma kodus.

Seetõttu:

- Loomes hooldusabi vajavate inimeste toetamiseks mitmekesiste lahenduste paketi, millesse kuuluvad erinevad kodus pakutavad teenused, eakatele mõeldud teenusmajad, hooldekodud, õendushaiglad ja hospiitsid.
- Loomes hoolekandeteenuste rahastamise korralduse, mis toetub inimeste ja nende pereliikmete õiglasele ja võimete kohasele panusele ning milles osalevad ka riik ja omavalitsus.

Kindlustatud ja vitaalne vanaduspõlv

Reformierakond lähtub eakatele suunatud poliitikates sellest, et vananemine on elu loomulik osa ning eakatel peab olema võimalik ühiskonnas aktiivselt ja tõrjumatult kaasa lüüa. Peame oluliseks soosida kõiki tegevusi – näiteks liikumine, tervisejälgimine, osalemine huvitegevuses – mis tugevdavad inimeste tervist ja vitaalsust. Peame oluliseks inimeste osalemist vastavalt oma võimetele ja taatele ka tööelus.

Paljud **vanaduspensioniealised soovivad** töötada ja on võimelised töötama. See on kasulik nii neile endile (lisisissetulek, vajalikkuse tunne, suhtlemisvõimalused) kui ka ühiskonnale (rohkem tööturul osalejaid, suuremad töökogemused, väiksem surve eelarvele). **Selleks:**

- Muudame maksusüsteemi pensionieas töötamist motiveerivaks.
- Tagame, et ametlikust vanaduspensionieast kauem töötades on võimalik saada kõrgemat pensionit.
- Pakume tööturuteenuste täispaketti neile, kes on jäänud pensionile enne ametlikku pensioniiga ning tagame pensioniealiste nõustamise Töökassas.
- Muudame seadusandlust nii, et tööandjatel on motivatsioon palgata pensioniealisi osalise või paindliku tööajaga.

Kõrgemate pensionite ja pensionisüsteemi pikaajalise jätkusuutlikkuse tagamiseks:

- Toetame paindlikku pensionile mineku iga koos pensioniea tõstmisega vastavalt keskmise eluea tõusule.
- Peame oluliseks säästude kogumist pensionieaks nii kohustusliku kui vabatahtliku kindlustuse teel eesmärgiga, et tulevikus moodustab pension 50% pensionile minekule eelnevast palgast.

- Motiveerimaks vabatahtlikku pensionikogumist, arvame kogumispensionini välja-maksud maksubaasist välja.
- Analüüsime regulaarselt pensionisäästmises toimuvaid arenguid ning loome võimalusel ja vajadusel mehhanisme, mis ergutaksid säästmist, tagaksid pensionisäästude turvalise ja vastutustundliku investeerimise ning turvalisust tagavad pensioniväljamaksed.
- Võimaldame inimesel suurendada teise pensionisambasse tehtavaid sissetulekuid ilma riigipoolset panust suurendamata

Pensionäride ja lähiajal pensionile siirdujate sissetulekute suurendamiseks:

- Tõstame majanduskasvu toel vanaduspensione nelja aasta jooksul 200 euro võtta.
- Tagame, et I samba pension sõltub eelkõige sissetulekust.
- Suurendame üksikpensionäride toetust.
- Vaatame üle rahvapensionis saamise tingimused ja suuruse ning teeme muudatused, mis tõstavad pensioni neil, kes objektiivsetel põhjustel ei ole saanud piisavalt pikalt töötada või pensionieaks säästa (näiteks paljulapselised vanemad).
- Tagame, et keskmine pension on tulumaksuvaba.

Vägivallatu elu nimel

Eestis on iga kümnes kuritegu ja pea pooled vägivaldsetest kuritegudest seotud perevägivaldaga. Uuringud näitavad, et oluline osa vägivaldses keskkonnas kasvavatest lastest on ühel päeval ise kas vägivaldsete või ohvrid ning nende kooli- ja tööelu on konarlikum ja vaimne tervis kehvem. Vägivallamustrit saab murda varajase märkamise ja süsteemse lähenemisega. **Selleks, et meie keskel oleks vähem katkisi hingi ja vähem vägivalda:**

- Muudame ohvriabiseadust, et vägivaldses keskkonnas kasvanud lapsed saaksid automaatselt ligipääsu ohvriabiteenustele.
- Tagame riikliku ohvriabi kaudu lähisuhtevägivalda ohvritele kriisiabi ja psühholoogilise kriisinõustamise. Vajadusel peab kodust lahkuma vägivaldsete, mitte ohver. Kannatanule peab olema kindlustatud aeg, mil on võimalik turvalises situatsioonis ohvrit nõustada ning teha tema turvalisust tagavad otsused.
- Tagame tulemusliku tegevuse vägivaldsete, et peatada vägivaldne käitumine ja säästa võimalikke uusi ohvreid, sealhulgas suurendame vägivaldsete mõeldud emotsioonide juhtimise programmide ja muude meetmete mahtu.

- Tagame käitumisprobleemidega ja suure abivajadusega lastele ja noortele elukohalähedased läbimõeldud programmid, et arendada nende sotsiaalseid oskusi, tõsta õpitulemusi, parandada edukust tööturul ning vältida sattumist kuritegelikule teele.

Terved inimesed, terve ühiskond

Riigi ülesanne on luua keskkond, mis võimaldab inimestel püsida tervena ning vajadusel pakkuda abivajajale kiiresti kättesaadavat ja kvaliteetset arstiabi. Elanikkonna vananemine põhjustab tervishoiukulude jätkuva kasvu. Riik peab looma tervishoiu jätkusuutliku rahastamise süsteemi ning tagama, et ravikindlustuse vahendeid kasutatakse parima võimaliku lõpptulemuse saavutamiseks.

Selleks, et inimesed elaksid kauem tervetena ja saaksid vajadusel parimat arstiabi, tuleb elukeskkonna ja suhtumiste kujundamisel ning tervishoiu korraldamisel lähtuda eelkõige järgmisest:

- Ennetus ja varajane reageerimine annab parima pikaajalise tulemuse.
- Vajadusel peab inimene jõudma kiiresti abiandja juurde ja abi inimeseni.
- Raviprotsess peab parima lõpptulemuse saavutamiseks olema kompleksne ja järjepidev varajasest diagnoosimisest kuni sotsiaalse rehabilitatsioonini.
- Raviteenuse kvaliteeti saab mõõta ja seeläbi ka parandada, käsitledes ravi- protsessi tervikuna ja hinnates selle lõplikku tulemuslikkust.
- Patsiendil on õigus vabalt valida raviteenuse pakkujate vahel.
- Raviteenuse pakkujate vahel tuleb tagada aus konkurents.
- Ebamõistlikud piirangud ja bürokraatia tuleb kaotada.
- Senisest enam tuleb kasutada digitehnoloogiaid ja muid teadussaavutusi.

Reformierakond ei soovi muuta haigekassa solidaarset rahastamismudelit, kuid leiame, et seda saab muuta efektiivsemaks. Meie tervishoiureformi eesmärgid on haiguste tõhus ennetamine, kiiresti kättesaadav kvaliteetne arstiabi ja tulemuslik raviprotsess, sealjuures peame vajalikuks ausa konkurentsi toetamist ja innovatiivsete lahenduste laiemat kasutamist.

Selleks, et haigestunud inimene jõuaks **kiiremini arsti juurde**:

- Rakendame üle-eestilise digiregistratuuri, mis suurendab valikuvõimalusi, vähendab dubleerivaid broneeringuid ning seega lühendab ravijärjekordi.

- Soodustame e-konsultatsioonide laialdasemat kasutamist ning uute teenuse- mudelite (kaugjälgimine, interaktiivsed telemeditsiini lahendused, mobiilsed kabi- netid) kasutamist.
- Toetame konkurentsi tervishoius, et tõsta kvaliteeti ja kättesaadavust, suurendada kulutuste läbipaistvust ja toetada rahastamise jätkusuutlikkust. Loomes korra, mis läbipaistvuse suurendamiseks tagab, et patsient teab saadud raviteenuse detailset teenusepõhist hinda.
- Suurendame esmatasandi rolli ning ödede ja tugipersonali õigusi raviteenuste iseseisval osutamisel.
- Loomes võimaluse saada perearsti konsultatsioone nädalavahetuseti ja öhtuti.

Selleks, et ravi oleks **tulemuslikum**:

- Koostame pikaajalise strateegia „Eesti ravivõrk“, et tagada kvaliteetne, järje- pidev ja jätkusuutlik raviteenuste osutamine. Määratleme, millised on erinevate osapoolte rollid, milliseid tervishoiuteenuseid Eesti haiglates ja teistes tervise- asutustes osutatakse ning milliste eest nendest tasub Haigekassa.
- Vähendame põhjendamatute kordusuuringute ja protseduuride arvu, seades raviteenuse rahastamise sõltuvusse tulemusest. Loomes rahastamise aluseks oleva raviteenuste tulemuspõhise hindamise süsteemi.
- Uute ravimite kättesaadavuse parandamiseks kõrvaldame ebamõistlikud nõu- ded, tehes Eestis kättesaadavaks ravimid, mis on juba saanud müügiloo ja hinna- kokkuleppe teistes Euroopa Liidu riikides.
- Soodustame ravimite paremat kättesaadavust ja kasutusmugavust toetavaid lahendusi, sealhulgas personaalset pakendamist ning paindlikumaid tarneviise patsiendini.
- Suurendame tervishoiu- ja sotsiaalsfääri integratsiooni.
- Kaasajastame terviseinfosüsteemi eesmärgiga muuta kõik erinevates etap- pides patsiendi kohta kogutud terviseandmed hõlpsalt kättesaadavateks ja töödeldavateks. Seda on vaja nii arsti töölauale vahetute raviotsuste kiireks langetamiseks kui ka uudsete, suurandmete analüüsil ja tehisintellektil põhinevate rakenduste väljatöötamiseks.
- Soodustame parima kvaliteedi ja kulutõhususe tagamiseks konkurentsi nii haiglavõrgu arengukava haiglate kui ka teiste teenuseosutajate vahel.
- Kaalume lisaks Haigekassa rahastusele täiendavate erakindlustuse skeemide kaasamist.

Et inimesed elaksid kauem tervena, suurendame **ennetustegevusi**, sealjuures:

- Rakendame liikuma kutsuva kooli programmi kõikides koolides, kuna tervislike eluviiside kujundamine algab lapseas.
- Võimaldame tööandjatel senisest enam panustada töötajate tervisesse. Selleks muudame töötajate tervisekulude katmise paindlikumaks, kaotades kvartaalse arvestuse. Samuti kaalume tööandja ravikindlustuse loomist, kus töötus- ja pensionikindlustusele sarnaselt lisab riik omapoolse panuse.
- Motiveerimaks inimesi tervislikumalt käituma, kaalume personaalse terviselepingu sõlmimist inimese ja perearsti vahel, mille osaks on iga-aastane tervisekontroll.
- Ajakohastame töötervishoiu ja tööohutuse regulatsioone.
- Toetame kulu- ja tõenduspõhiste skriiningprogrammide laiemat kasutamist haiguste ja arenguhäirete varajaseks avastamiseks.
- Toetame personaalseid haigusriske hindavate tõenduspõhiste meetodite kasutuselevõttu.

Avatud ja turvaline Eesti

Paremini tagatud vabadused

Eesti inimeste turvalisus ja heaolu on kõige paremini tagatud maailmas, mis põhineb rahvusvaheliselt kokkulepitud reeglitel ja kus järgitakse liberaalseid põhiväärtusi – vabadust, demokraatiat ja inimõigusi. Eesti peab aktiivselt osalema sellise maailma hoidmises ja tugevdamises, tehes seda koostöös liitlaste ja teiste sarnaselt mõtlevate riikidega. Kõik vaidlused ja konfliktid tuleb võimalusel lahendada rahumeelselt. Leiame, et avatud riikidevahelised majandus- ja kultuurisuhted toetavad üksteisemõistmist ning maailma muutumist paremaks ja turvalisemaks.

Eesti välismajanduspoliitika vajab tugevdamist ühtse ja selge juhtimise, kvalifitseeritud majandusdiplomaatide ning selgete eesmärkide ja tegevuskavaga, mis toetab Eesti ettevõtete eksporti ja investeringuid välismaal ning välisinvesteeringute tulekut Eestisse.

Eesti rahvusvahelise konkurentsivõime ja julgeoleku tagab tugev ja motiveeritud välis-teenistus, pidevalt võimekusi arendav riigikaitse ning tugev ja kokkuhoidev liitlasruum.

Eesti sõjaline riigikaitse põhineb Eesti inimeste vankumatul kaitsetahtel, ajateenistuse toel loodud reservarmeel ning kaljukindlatel liitlassuhetel NATOga. Reformierakond peab oluliseks lähtumist laiapindse riigikaitse põhimõttest, mis tugineb rahvusvahelisele tegevusele, iseseisvale kaitsevõimele ja kogu ühiskonna toetusele, sisejulgeoleku ja elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamisele ja psühholoogilisele kaitsele.

Eesti turvalisus on tagatud üksnes siis, kui Eesti inimesed teavad ja tunnevad ohtusid ning oskavad neid vältida ja neile õigesti reageerida. Eesti elanike turvatunne sõltub sellest, kui hästi toimivad Eesti politsei, päästeamet, kohtud, julgeolekuasutused, kaitseväge ja kaitseliit ning poliitiline juhtimine.

Rahvusvaheline partnerlus ja koostöö

Eesti rahvuslikes huvides on liberaalsetel väärtustel ja reeglitel põhinev maailmakorraldus. Seetõttu peab Reformierakond ülimalt oluliseks ühtset Euroopa Liitu, liitlissuhteid NATO liikmesriikidega ning riikidevaheliste suhete toetumist avatusele, koostööle ja reeglitele.

Sellest tulenevalt peab Reformierakond vajalikuks:

- Euroopa Liidu ühtse välis- ja julgeolekupoliitika ning kaitsekoostöö arendamist, NATO tugevdamist ning nende organisatsioonide omavahelist tihedat koostööd ja

ühistegevusi teiste meiega samu väärtusi jagavate riikidega.

- Laiaulatuslikke ja mitmekesiseid suhteid meie lähimate naabritega Põhja- ja Baltimaades.
- Atlandi üleste tihedate ja mitmekülgsete kaubandus- ja kaitsesuhete arendamist.
- NATO liitlasvägede püsivat kohalolekut Eestis ja Läänemere piirkonnas ning NATO laienemise jätkumist, sealjuures Põhja-Euroopas.
- Euroopa Liidu ja NATO küberkaitse- ja hübriidohtudega võitlemise võimekuse kujundamist.
- Eesti osalemist NATO, Euroopa Liidu ja ÜRO tsiviilmissioonidel ja sõjalistel missioonidel ning panustamist arengukoostöösse ja humanitaarabisse.
- Euroopa Liidu ühtset käitumist suhetes Venemaaga, mis lähtub rahvusvahelise õiguse põhimõtete järgimisest kõigi riikide poolt. Toetame Ukraina, Gruusia ja Moldova territoriaalset terviklikkust.
- Euroopa Liidu laienemispoliitika jätkumist ning ida- ja lõunapartnerluse arendamist.
- Eesti diplomaatilise aktiivsuse laiendamist maailma uutes mõjukeskustes.
- Eesti kandideerimist ÜRO julgeolekunõukogu mittealaliseks liikmeks ja valituks osutudes aktiivset osalemist sellele tööle.
- Eesti kandideerimist Arktika Nõukogu vaatlejaliikmeks, mis võimaldab Eestil osaleda globaalselt olulises regionaalses koostöös.

Aktiivne välismajanduspoliitika

Eesti rahvuslikes huvides on toetada vabakaubandust, sest üksnes see võimaldab parimal viisil realiseerida Eesti majanduslikku võimekust ja suurendada elanike jõukust. Peame vajalikuks senisest enam tähtsustada ja tugevdada välismajanduspoliitikat järgmiste tegevustega:

- Sõnastada Eesti välismajanduspoliitika eesmärgid ja konkreetsete tegevused nende saavutamiseks.
- Muuta Eesti ekspordi ja investeringuid toetav, nagu ka välisinvesteringuid Eestisse toov tegevus välismaal oluliselt proaktiivsemaks ja analüüsipõhisemaks.
- Koondada välismajandusega seotud tegevused välisministeeriumi ühtse poliitilise juhtimise ja vastutuse alla.
- Korraldada regulaarseid niinimetatud ukseavamise visiite presidendi, peaministri ja ministrite osalusel riikides kus Eesti ettevõtjatel on potentsiaalseid huve.

- Tagada Eesti sõprade globaalse võrgustiku laienemine ja aktiivne tegevus.
- Paremini rakendada aukonsulite võrgustikku.
- Edendada riigi ja ettevõtjate ühistegevusi uute turgude leidmiseks ja neile sisenemiseks.
- Aktiveerida Eesti osalemist Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste organisatsioonide välispoliitika, väliskaubanduspoliitika ja arengukoostöö kujundamisel.
- Toetada Eesti ettevõtete investeerimistegevust välismaal ja kaitsta nende välisinvesteeringuid.

Tugev välisteenistus

Eesti välisteenistus peab olema dünaamiline, avatud ja motiveeritud, et parimal viisil tagada Eesti julgeoleku, välismajanduslike huvide ja kodanike kaitse maailmas. **Seetõttu peame oluliseks:**

- Suurendada Eesti riigi diplomaatilist võimekust ja soodustada avatud lähenemist karjääridiplomaatia raames.
- Tugevdada Eesti välisesindusi, sealhulgas hea ettevalmistusega majandusdiplomaatidega senisest enamates kohtades.
- Suurendada Eesti konsulaarvõimekust ja laiendada Eesti kodanike viisavaba reisimise võimalusi.
- Arendada kontakte ja koostööd eestlaste kogukondadega kõikjal maailmas, kaasates neid rohkem Eesti rahvusvahelise konkurentsivõime tugevdamisse.

Ühtne Euroopa Liit

Eesti rahvuslikes huvides on ühtne ja tasakaalustatult toimiv Euroopa Liit, mis lähtub vastutuse jagamisel liikmesriikide ja Euroopa Liidu institutsioonide vahel arusaamast, et küsimusi lahendatakse võimalikult lähedal neile, keda see puudutab. Leiame, et Euroopa Liit peab jääma rahvusriikide ühenduseks ning soovime selle edasist laienemist, suuremat partnerlust naabritega ning tihedat koostööd ja partnerlust Ühendkuningriigiga ka pärast viimase lahkumist Euroopa Liidust.

Reformierakond peab oluliseks nelja põhivabaduse – kaupade, teenuste, inimeste ja kapitali vaba liikumise – kui Euroopa Liidu alussammaste tugevdamist. Inimeste vaba liikumise säilitamiseks on ülimalt oluline sügav riikidevaheline koostöö terrorismi ja kuritegevuse tõkestamisel. Seisame selle eest, et andmete vaba liikumine muutuks viiendaks põhivabaduseks.

Euroopa Liit on tugev üksnes siis, kui ta seisab oma põhiväärtuste eest, mis tähendab, et peame tähtsaks inimõiguste, vabaduste ja õigusriigi kaitset Euroopa Liidu sees ja sellest väljaspool. Euroopa Kohtu otsused on kõigile täitmiseks.

Reformierakond leiab, et Euroopa Liit peab oma kodanikele olema mõistetav, hinnatav ja väärtustatud. Üksnes siis suudab Euroopa Liit olla ühtne ja tugevnev.

Euroopa Liidu otsuste langetamine peab olema rohkem avatud. Reformierakond soovib Euroopa Parlamendi mandaadiperioodi ühildamist Euroopa Liidu finantsperspektiivi perioodiga.

Reformierakond peab oluliseks kvaliteetsemat seadusloomet, sealjuures eelkõige seadusandluse vajaduse ja tulemuslikkuse põhjendatust. Kõike ei pea reguleerima, lähtuda tuleb otstarbekusest.

Eesti aktiivsus Euroopa Liidu erinevate poliitikate kujundamisel peab suurenema. Reformierakond peab vajalikuks liberaalse majandusmudeli toetamist ning otseste maksude ja sotsiaalpoliitika jätmist liikmesriikide otsustada.

Euroopa Liidu majanduskoostöö

Reformierakond peab oluliseks, et jätkuks Euroopa Liidu siseturu arendamine, tagamaks kaupade, teenuste ja kapitali vaba liikumist. Kiire tehnoloogiline areng nõuab innovatsioonialase koostöö olulist tihendamist ning digitaalse ühisturu arendamist. Väga oluline on tugevdada võitlust maksupettuste vastu.

Reformierakond seisab vabakaubanduse laiendamise eest: toetame uute vabakaubanduslepete sõlmimist ja jõustamist kolmandate riikidega, arvestades sealjuures Euroopa strateegilisi huve.

Reformierakond peab vajalikuks luua hästi toimiv Euroopa Liidu ühtne energialiit, mis tagaks liikmesriikide energijulgeoleku, toetudes energiaallikate mitmekesisusele, varustuskindlusele, uutele ühendustele liikmesriikide vahel ning konkurentsile.

Euroopa Liit peab olema liider kliimamuutuste vastases võitluses.

Reformierakond leiab, et Euroopa Liidu eelarve vajab restruktureerimist ning peab olema adekvaatselt seotud Euroopa Liidu uute eesmärkide ja ühiskonna arengutega. Leiame,

et põllumajandustoetused peavad olema riigiti võrdsemad ja tervikuna väiksemad, et suurendada kulutusi, mis kasvatavad Euroopa turvalisust ning tõstavad Euroopa konkurentsivõimet ja innovatiivsust. Seisame vastutustundliku ja tulevikku suunatud Euroopa Liidu eelarve eest.

Reformierakond peab oluliseks stabiilset ja tugevat euroala, mille aluseks on ühtsetest reeglitest kinnipidamine. Eriti oluliseks peame riikide eelarveisude tugevdamist ja struktuursete reformide edendamist. Tervitame euroala laienemist ja ergutame riike, kes on selle kohustuse võtnud, selle eesmärgi nimel rohkem pingutama.

Turvaline Euroopa

Arvestades kasvanud riske ja pingeid maailmas ning eriti Euroopa Liidu lähistel, peab Reformierakond vajalikuks, et Euroopa Liidu tasemel pöörataks senisest suuremat tähelepanu välis- ja julgeolekupoliitikale ning turvalisuspoliitikale. Leiame, et Euroopa Liit peab tihendama koostööd NATOga, USA ja teiste liitlastega ning enam tegelema ida- ja lõunapartnerlusega.

Reformierakond leiab, et suuremat tähelepanu tuleb pöörata küberjulgeolekule – nii küberkaitsele kui ka vastava õigusruumi arendamisele – ja hübriidohtudele.

Euroopa Liit peab kujundama ühtse ja selge immigratsioonipoliitika, mis põhineb tugeval ja hästi kontrollitud Euroopa Liidu välispiiril ning ühtselt toetatud rahvuslikel piirivalvetel. Oluline on pöörata senisest suuremat tähelepanu konfliktide lahendamisele, olukorra leevendamisele rände lähteriikides ja Euroopa Liidust väljapoole jäävate põgenikelaagrite toetamisele.

Riigikaitse aluspõhimõtted

Eesti kaitseb end alati ning kuitahes ülekaaluka vastase vastu. Eesti riigikaitse on laiapindne ning igal kodanikul peab olema võimalus anda oma panus Eesti iseseisvuse ja põhiseadusliku korra kaitseks. Eesti riigikaitse eesmärk on Eesti riigi, rahva ja põhiseadusliku korra kestmine igavesti. Selleks tuleb edukalt tagada riigi ja ühiskonna toimepidevus, ennetada kriise ja tagada koostöös ühiskonna toimimine kriisi ajal, ennetada ning paljastada info- ja psühholoogilised rünnakud, kindlustada sisejulgeolekuasutuste kiire ja otsustav tegutsemine ning tagada sõjaline kaitse.

Eelnevast lähtudes peab Reformierakond vajalikuks:

- Suurendada oluliselt ühiskonna valmisolekut kriisideks, toetudes senisest enam laiapidse ja kõikehõlmava riigikaitse põhimõtetele.
- Kulutada iga-aastaselt Eesti riigikaitseks summa, mis on vähemalt 2% sise-majanduse kogutoodangust ning millele lisanduvad liitlaste vastuvõtmisega seotud ja täiendavateks võimearendusteks tehtavad kulud.
- Lähtuda Kaitseväge võimete arendamisel julgeolekuolukorrast, riigikaitse arengukavast ning vajadusel eraldada lisavahendeid oluliste võimete täiendavaks ja kiiremaks arendamiseks. Peame oluliseks leida kriitilistele võimelünkadele lahendused koostöös liitlastega.
- Alustada reaalse elanikkonnakaitse ülesehitamist Eestis, kus iga asutus ja organisatsioon (sealhulgas riigiasutused, omavalitsused, haiglad, transpordiettevõtted ja teised) teavad oma rolli ja vastutust kriisi korral. Iga inimese ja kogu ühiskonna toimetulekuvõime kriisiolukorras on riigikaitsealase heidutuse üks tugisambaid.
- Parandada ühiskonna võimet tunda ära hübriidmeetodite – vaenuliku propaganda, desinformatsiooni, küberrünnakute ning poliitilise või majandusliku mõjutustegevuse – kasutamist Eesti vastu.
- Taotleme NATO liitlaste kohaloleku kahekordistamist Eesti territooriumil, sealhulgas Ämarist lähtuva õhuturbe püsivaks muutmist, uute võimete arendamist ning relvastuse ja varustuse eelpositsioneerimist.
- Suurendada liitlasvägede sõjalist mobiilsust Euroopas, luues niinimetatud „sõjalise Schengeni“.
- Osaleda Euroopa Liidu süvendatud kaitsekoostöö algatustes, näiteks PESCO ja Euroopa Liidu kaitsefondis.
- Osaleda aktiivselt NATO moderniseerimise protsessis.
- Osaleda keskmää õhukaitsevõime loomises koostöös liitlastega.
- Suurendada rannakaitse võimekust, sealhulgas luua ühtne mereseire koostöös Balti riikide ja Soomega.

Iseseisva laiapidse kaitsevõime tugevdamiseks peame vajalikuks:

- Luua sihtotstarbeline valdkondadeülene fond laiapidse riigikaitse võimete arendamiseks.
- Kaasajastada Kaitseväe varustust ja suurendada palgalise instruktorkoosseisu arvu määrani, mis võimaldab Kaitseväel täita talle antud maakaitseülesandeid.
- Suurendada Kaitseväe võimekust ja huvi kasutada tsiviilelus edukate inimeste

oskusi, kogemusi ja kontakte riigikaitse hüvanguks.

- Toetada tõhusamalt piirialadel asuvate Kaitseväe malevate tegevust ning luua Kaitseväe rannakaitse võimekus, sealhulgas Lääne-Eestis ja saartel.
- Toetada Eesti kaitsetööstust nii riigisiseste tellimustega kui uste avamisega eksporditurgudel.
- Tõsta kaitsetööstuse teadus- ja arendustegevuse finantseerimine 2%-ni kaitse-eelarvest ja toetada kasvufaasis olevaid kodumaiseid kaitsetööstuse ettevõtteid.
- Tagada ajateenistuse läbivatele põhjalik küberkaitsealane väljaõpe.
- Tagada kriisiolukordadeks piisavad elutähtsad varud Eestis.
- Lähtuda olulise tsiviiltaristu rajamisel ka riigikaitsealastest vajadustest.

Kaitsetahtelised inimesed

Eesti kodanike kaitsetahe on kaitstud Eesti nurgakivi. Kaitsetahte kasvatamiseks, tugevdamiseks ning rakendamiseks:

- Tagame reservõppekogunemistel osalejatele õppuse ajaks senise palga säilimise analoogselt vanemahüvitise põhimõttega.
- Panustame reservohvitseride ja -allohvitseride tõhusamasse kaasamisse riigikaitseks.
- Tõhustame erialaohvitseride väljaõppesüsteemi eesmärgiga kaasata senisest enam tsiviileksperthe. Sarnaselt meditsiinitudengitele loome eriprogrammid ka teistele riigikaitse seisukohalt kriitilistele valdkondadele (näiteks logistika, IT ja õigus).
- Parandame ajateenistuse läbinud ja aktiivses reservis olevate noorte sidet Kaitseväega, luues sealhulgas võimaluse rühma- ja jaoulematel olla kursis oma sõdurite seisu ja asukohaga.
- Eraldame sihtotstarbelisi lisavahendeid parandamiseks riigikaitseõpetuse õppevahendite baasi ja välilaagrite korraldamist.
- Soodustame naiste vabatahtlikku osalemist riigikaitseks, sealjuures ajateenistuses.
- Avardame erivajadustega inimeste võimalusi riigikaitseks panustamisel.
- Võimaldame kõigil aktiivsetel reservväelastel, sealhulgas reservohvitseridel ja -allohvitseridel hoida vormi ja varustust kodus.

Turvaline Eesti

Vaba, iseenda, pere ja kogukonna turvalisust väärtustav ning sellesse panustav kodanik on turvalise elukeskkonna peamine kujundaja. Riigi roll turvalisuses on professionaalsete ja motiveeritud teenistujate ning neid toetavate vabatahtlike järjekindel arendamine. Inimeste ja riigi turvalisuse tagamiseks on vältimatult vajalik laiapindne koostöö, ent esmajärjekorras siseturvalisuse ja riigikaitsevaldkonna vahel.

Reformierakond soovib muuta Eesti veel turvalisemaks. **Selleks:**

- Ehitame nelja aastaga maksimaalselt välja nüüdisaegse ja kindla Eesti-Vene piiri.
- Peame leppimatut võitlust vägivallega, pöörates erilist tähelepanu laste turvalisuse tagamisele ja vägivalda vähendamisele lähisuhetes.
- Väärtustame tegusate inimeste panust Eesti turvalisusesse. Tõstame päästjate ja politseinike palga nende tööd väärtustavale tasemele ja lubame teenistust jätkata politseinikel, kes on välja teeninud õiguse pensionile. Samuti parandame turvalisuse tagamiseks töötavate inimeste töötingimusi ning nende varustust.
- Tugevdame vabatahtlike rolli ja motiveerime uusi inimesi liituma vabatahtlike organisatsioonidega.
- Töötame välja nii pääste- kui elanikkonnakaitsealaste teenuste osutamiseks ühtse, kutselistest ja vabatahtlikest päästjatest koosneva päästekomandode võrgustiku.
- Kogukondade ja inimeste hakkamasaamise võime toetamiseks kõikvõimalikes kriisiolukordades käivitame inimeste koolitamisele, nõustamisele ja abistamisele keskenduva elanikkonnakaitse.
- Tõstame inimeste teadlikkust ning turvalisuskultuuri, sealhulgas seame sihiks, et õnnetuste arv Eestis langeks 2025. aastaks Põhjamaade tasemele.
- Soosime riigi ja kohalike omavalitsuste ühist panustamist kodude turvalisemaks muutmise toetamisprogrammidesse.
- Lihtsustame ja kiirendame õigusrikkumiste, eelkõige vähemohtlike, menetlemist.
- Loomme üle-eestilise pääste- ja meditsiinilendude alalise võimekuse.
- Ausa ja toimiva majanduskeskkonna tagamiseks suurendame riigi võimekust võidelda küberkuritegevusega, sealhulgas tõstes uurijate ja kriminalistide arvu ning Sisekaitseakadeemia küberkoolituste mahtu.
- Korraldame üldkättesaadavaid küberhügieeni koolitusi.
- Lihtsustame e-identiteedi kasutamist ja arendame biomeetriliste andmete kasutamist, võimaldades muuhulgas erasektoril kasutada biomeetria põhinevat tuvastussüsteemi.

- Rändepoliitikas lähtume kontrollitud rände põhimõttest: meie kodu, meie reeglid. Seaduslikult Eestisse tulevad inimesed on siia oodatud tööle ja õppima, ebaseaduslikult Eestisse jõudnud inimestel siin kohta ei ole ja nad tuleb viivitamatult välja saata.

Arukalt ja avatult juhitud Eesti

Üksikisiku vabadusest lähtuv
ühiskonnakorraldus

Reformierakond on seisukohal, et ühiskonnakorraldus peab lähtuma üksikisiku vabaduse ülimumlikkusest ja avatud ühiskonna põhimõttest. Riigivalitsemine peab olema avatud, aus, vastutustundlik ja uuendusi toetav. Langetatud otsused peavad olema läbipaistvad, kaalutletud ja põhjendatud.

Reformierakond peab vajalikuks riigireformi jätkamist, vähendades oluliselt riigi sekkumist ettevõtete ja inimeste igapäevaellu, piirates regulatsioone ja tõmmates kokku avaliku sektori suurust ning selles hõivatud inimeste arvu. Riigivalitsemine peab olema innovaatiline, tõhus ja kasutajasõbralik ning kasutama kulude ja aja kokkuhoiuks parimat tehnoloogiat. Reformierakond soovib, et Eesti oleks kõige edumeelsema juhtimismudeliga riik Euroopas.

Meie põhieesmärgid on:

- Seada riigireformi jätkamine üheks valitsuse prioriteediks.
- Vähendada riigipalgaliste arvu nelja aastaga vähemalt 4000 inimese võrra.
- Vähendada üleliigset bürokraatiat, õigusloomet ja riigiasutuste arvu.
- Anda Eesti e-riigi arengule uus hingamine.

Parlamentaarset riigi tugevdamine

Reformierakond peab õigeks vältida põhiseaduse kergekäelist muutmist. Eesti peab jääma parlamentaarseteks riigiks.

Riigikogu maine parandamine on eelkõige Riigikogu liikmete teha. Peame vajalikuks Riigikogu suuremat rolli Eesti riigieelarve, riigieelarve strateegia ja valdkondlike arengukavade aruteludes ning kinnitamisel. Arvestades Riigikogu töö sisu muutumist, kodanike pöördumiste kasvu ja täitevvõimu tegevuse kontrollimise suurenemist, peame vajalikuks ajakohastada Riigikogu komisjonide struktuuri ja saadikute töökorraldust.

Reformierakond peab vajalikuks muudatusi presidendi valimiskorras, mis võtaks arvesse haldusreformi tõttu toimunud omavalitsuste arvu vähenemist ja tagaks tulemusliku valimisprotsessi. Oleme seisukohal, et presidendi peaks eelistatult valima Riigikogu.

Riik ja kodanik

Reformierakond peab oluliseks, et **riigi suhtlus kodanikega** oleks avatud, aus ja vastutustundlik ning arvetaks ja kasutaks tehnoloogilisi uuendusi.

Info, millele pole seadusest tulenevalt seatud juurdepääsupiirangut, **on avalik** ning iga piirang peab olema arusaadavalt põhjendatud. Loomelised võimalused, et ettevõtted ja inimesed saaksid neid andmeid vastutustundlikult kasutades luua lahendusi, mis võimaldaksid pakkuda riigil oma kodanikele uusi ja paremaid teenuseid.

Kaitseme inimeste **eraelu puutumatus**: kodanikul peab olema võimalus ennast riigi kommunikatsioonist välja lülitada, õigus oma andmed kolmandatelt osapooltelt tagasi võtta ja saada teada, kes ja mis otstarbel on teda puudutavaid andmeid kasutanud (näiteks tervise-, karistus- või omandiõiguse valdkonnas).

Avatud riigivalitsemisel peame oluliseks **huvigruppide võimalikult varajast ja sisulist kaasamist** otsuste tegemisse ning argumenteeritud debattide algatamist olulistel teemadel (näiteks maksud ja sotsiaaltoetused). Riigiasutuste poolt info jagamisel tuleb arvestada võrdse kohtlemise printsiipi, see tähendab informeerida kõiki osapooli võrdsel alusel. Peame elementaarseks, et riik avaldab vaid kontrollitud faktidel põhinevat infot. **Otsuseid peab** avalikkusele avameelselt ja ausalt **põhjendama** ning oma vigu ja teadmatust tunnistama.

Avatus tähendab arusaadavust, mistõttu peavad avaliku sektori asutused ja ametnikud kasutama suhtluses **lihtsat ja arusaadavat keelt**. Peame ülimalt oluliseks seadusaktide arusaadavuse parandamist. Uued seadused tuleb koostada heas eesti keeles ning olemasolevate seaduste keelt ja arusaadavust tuleb järk-järgult muudatuste tegemise käigus parandada.

Peame oluliseks, et riigiasutused ja ametnikud **arvestaksid** suhtluses **inimeste erivajadustega**. Ligipääs riigiasutustesse peab olema tagatud ka erivajadustega inimestele ja töökeskkond peab võimaldama neid tööle võtta.

Reformierakond näeb **vabakonda ja heategevusühendusi** riigi oluliste **partneritena**. Peame vajalikuks suurendada nende rolli sotsiaalvaldkonnas, kultuuris, spordis, hariduses, keskkonnakaitses ja turvalisuse tagamisel. Töötame välja selgemad reeglid, sealjuures maksureeglid, heategevuse motiveerimiseks ja toetamiseks.

Vähem bürokraatiat, rohkem põhjendatust

Reformierakond peab oluliseks riigireformi jätkamist, mis muudaks riigikorralduse paindlikumaks, tõhusamaks ja kaasaegsemaks. Riiklikke funktsioone ja teenuseid saab pakkuda senisest efektiivsemalt ja väiksema halduskoormusega, seadmata seejuures ohtu nende kättesaadavust või kvaliteeti.

Mõistes inimeste tervise ja turvalisuse tagamise vajadust, näeme võimalusi bürokraatliku reguleerituse oluliseks vähendamiseks. Valdkonniti on otstarbekas anda asjatundlikele ametnikele suurem kaalutusõigus. Riigiametite ja -inspeksioonide tegevuses seame nõustamis- ja partnerlusfunktsioonid kõrgemale karistamisfunktsioonist. Innovaatiliste lahenduste kasutamine hoiab kokku riigi, kodanike ja ettevõtete raha ja aega.

Riigireformi jätkamise käigus:

- Vähendame üleliigset õigusloomet ja halduskoormust. Ühiskonna ülereguleeritus pidurdab arengut ja on maksumaksjale ebamõistlikult koormav.
- Kärbime bürokraatiat ja ametiasutuste arvu, sealjuures avaliku sektori sihtasutuste, mittetulundusühingute ja muude allüksuste hulka. Kaardistame ja hinnastame riigi pakutavad teenused ja funktsioonid. Lõpetame ebavajalikud teenused.
- Vähendame avalikus sektoris töötavate inimeste arvu nelja aastaga vähemalt 4000 inimese võrra.
- Reformime Euroopa Liidu ja riigieelarveliste toetuste jagamise süsteemi, muutes selle lihtsamaks, arusaadavamaks ja rohkem tulemustele orienteerituks.
- Jätkame riigi kinnisvarareformi ja tugiteenuste konsolideerimist. Viime lõpule riigi teenusmajade rajamise maakonnakeskustes, et vähendada kulusid ja suurendada avalike teenuste kättesaadavust ühest kohast.
- Delegeerime teenuste osutamise erasektorile, kui see teeb seda tõhusamalt.
- Uuendame oluliselt e-valitsemist laiendades e-teenuste pakkumist kodanikele, nende ühendustele ja ettevõtetele. Võimaldame andmete kasutust kvaliteetsemate ja põhjendatud otsuste tegemiseks. Andmekasutuses peame oluliseks laiendada andmete riskasutust, sealjuures arvestades isikuandmete kaitset ning suurandmete töötlust ja analüüsi.
- Suurendame riigijuhtimise paindlikkust ja vähendame ametkondlikku kapseldumist. Valitsuse koosseis ja ministereeriumite ülesehitus peab sõltuma valitsuse poliitilistest prioriteetidest.

- Süvendame ametiasutuste koostööd ning töötame välja vaieldavate olukordade lahendamise põhimõtted. Probleemide käsitlemisel tuleb lähtuda eelkõige nende lahendamise vajadusest, mitte keskenduda vaidlusele selle üle, kelle vastutusvaldkonnaga on tegemist.
- Koostame Eesti avaliku sektori reformimiseks pikaajalise strateegilise plaani. Vähendame Vabariigi Valitsuse tasandil arengukavade arvu.

Digilahendused riigivalitsemises

Julged otsused ja järjepidev tegevus on viinud Eesti e-riigina maailma tippu. E-riik on meie tugevus ning oma tugevusi tuleb pidevalt arendada ja laiendada. Reformierakonna eesmärk on viia Eesti e-riik uuele arengutasemele. Selleks peame vajalikuks valdkonna eesmärgipärast ja selget arendamist ja juhtimist, teenuste loomisel kasutajasõbralikkusest lähtumist (näiteks andmete ühekordne esitamine), e-lahenduste pidevat uuendamist ning neid toetava regulatiivse keskkonna tugevdamist. E-riigi arendamine on meie jaoks prioriteet.

E-riigi arendamisel lähtume järgmistest põhiprintsiipidest:

- Andmeid esitatakse riigile üks kord.
- E-riigi lahendused peavad olema kasutajasõbralikud ja lihtsustama inimeste elu ning ettevõtete toimimist. Teenused tuleb disainida lähtudes kodanikust ja sündmusest.
- E-teenused tuleb teha võimalikult "nähtamatuks", see tähendab, et kodanik ei pea esitama avaldusi ja taotlusi, vaid riik peab suutma õigel ajal ise õiget teenust pakkuda.
- Riik teavitab ennetavalt dokumentide aegumisest, tuletab meelde vaktsineerimisaegu ja muud taolisi. Riigi e-lahendused peavad arvestama ja ennetama elukaare sündmusi.

Eesti e-riigi arendamine nõuab sihipärast ja keskselt koordineeritud tegevust arusaadava juhtimise, eesmärkide ja vastutusega. Peame oluliseks, et Eesti oleks jätkuvalt maailmas ja Euroopa Liidus digilahenduste rakendamisel esirinnas. **Selleks:**

- Konsolideerime riigi IT asutusi, kui see tõstab töö kvaliteeti ja vähendab kulusid. Teeme koostööd omavalitsustega kohalike e-teenuste arendamisel.

- Riigi hoitavate andmete maksimaalse kaitstuse tagamiseks viime lõpule 2016. aastal algatatud andmesaatkondade võrgu rajamise.
- Seame eesmärgiks, et Eesti võtaks esimeste seas kasutusele regulatsioonid, mis võimaldavad kasutada tehisintellekti ning loovad turvalise ja läbipaistva keskkonna uute lahenduste (näiteks krüptovaluutade ja blockchaini) kasutamiseks.
- Paneme veelgi enam rõhku Eesti e-riigi rahvusvahelisele tutvustamisele

E-riigi teenuste arendamisel peame vajalikuks lähiajal keskenduda eelkõige järgmisele:

- Viia e-riigi teenused nutitelefonidesse ning tahvelarvutitesse, luues selleks lihtsasti kasutatavad rakendused.
- Luua eeldused riigi ja omavalitsuste kogutud andmete anonüümsele kasutamisele statistikas, teadustöös, ettevõtluses, transpordis, sotsiaalvaldkonnas ja hariduses (niinimetatud avatud andmed).
- Võimaldada senisest suuremat andmete ristkasutust.
- Võtta kasutusele rakenduste keskkond (inglise keeles sandbox), kus ettevõtjad saavad testida tegelike andmete peal lahendusi, mida riik võiks kasutusele võtta.
- Toetada eestikeelse kõnetuvastussüsteemi arendamist.
- Rakendada senisest enam reaalaaja-majanduse võimalusi, et lihtsustada bürokraatiat, vähendada halduskoormust ja varimajandust; eelkõige peame vajalikuks arendada deklareerimisvaba aruandlust.
- Minna üle masinloetavatele e-arvetele ja tšekkidele.
- Luua kõigile Eesti inimestele võimalus säilitada oma perekonnaarhiivi turvaliselt riigipilves.

E-riik ei saa olla pikaajaliselt edukas, kui pole piisavalt spetsialiste avalikus ja erasektoris lahenduste arendamiseks, arukaid ja haritud kasutajaid ning ei suudeta tagada küberturvalisust ja privaatsust. Samavõrd oluline on e-lahenduste senisest oluliselt laiem kasutamine erasektoris. **Seetõttu:**

- Tagame IT-hariduse ja digipädevuste arendamise kõigis haridusastmetes, aga ka täiskasvanute digiõppe. Soovime, et iga Eesti inimene, lapsest vanavanemateni, peaks arvutikasutust elementaarseks oskuseks.
- Peame eriti oluliseks pöörata tähelepanu küberhügieenile, sellega seotud teadmiste ja harjumuste levikule.

- Pöörame erilist tähelepanu kõrgharidusega spetsialistide ettevalmistamisele, sest piisava arvu ja kvalifikatsioonita spetsialistideta pole e-riik võimalik.
- Investeeringute koostöös erasektoriga senisest veelgi enam e-riigi lahenduste turvalisusesse.
- Näeme küberturvalisust ühe e-Eesti eelisarendusvaldkonnana, mistõttu peame vajalikuks küberturvalisusega tegelevate ettevõtete toetamist.
- Arendame edasi uusi investoreid ja töökohti ligimeelitavat e-residentsuse programmi ning loome eraldi e-residentidele suunatud teenustepaketi, mis sisaldab enim vajalikke teenuseid.
- Ergutame ettevõtteid senisest enam kasutama digilahendusi ja automatiseerimist tootmises ja juhtimises, et seekaudu tõsta nende konkurentsivõimet.
- Tagame internetiühenduse võimalused kõikjal Eestis.
- Teadvustame laste nutiseadmete liigsest kasutamisest tulenevaid probleeme ja tegeleme sellesuunalise teavitustööga.

Tegusad ja tugevad omavalitsused

Reformierakond soovib, et Eestis oleksid elujõulised kogukonnad ja tugevad omavalitsused. Oleme seisukohal, et haldusreform muutis Eesti omavalitsused tugevamaks ja võimekamaks. **Edaspidi lähtume järgmisest:**

- Peame vajalikuks riigi ja omavalitsuste kohustuste, rollide ja õiguste täpsemat piiritlemist. Lähtume sellest, et omavalitsused tegelevad kõigi inimeste elu puudutavate küsimustega, välja arvatud nendega, mis on seaduse alusel ja põhjendatult võetud riigi pädevusse.
- Riigi roll on luua standardid ja kehtestada baasteenuste tase, et kõikjal riigis oleks tagatud põhiliste avaliku sektori teenuste kvaliteet ja kättesaadavus. Omavalitsusel on alati õigus oma elanikele pakkuda enamat.
- Lõpetame hiiliva tsentraliseerimise ja usaldame rohkem omavalitsusi avalike teenuste pakkumisel. Soodustame kohalike omavalitsuste regionaalset ja üleriigilist koostööd nii arendustegevuses kui avalike funktsioonide täitmisel.
- Töötame välja omavalitsuste rahastamismudeli, mis arvestaks hajaasustuse ja regionaalsete eripäradega. Suurendame omavalitsuste finantsilist sõltumatust. Kohustused, õigused ja võimalused peavad olema tasakaalustatud.

- Reformierakond pöörab erilist tähelepanu kohalike teede ja tänavate seisukorra parandamisele, sest see on oluline omavalitsuste konkurentsivõime tõstmiseks ning elukeskkonna parandamiseks. Reformierakond kahekordistab nelja aasta jooksul kohalike teede toetuse.
- Riigiasutused peavad omavalitsusi puudutavate investeeringute planeerimisse, sealjuures teedeehitusse, kaasama kohalikud omavalitsused.
- Rakendame Euroopa Liidu tõukefondide vahendeid Eesti regionaalarengu toetuseks. Suuname senisest enam Euroopa Liidu toetusrahasid kohalike omavalitsuste elukeskkonna arendamiseks (näiteks kergliiklusteed, puhastusseadmed), energiasäästu eesmärkide saavutamiseks ja koolivõrgu arendamiseks (uute koolide ehitamine, lasteaedade ehitamine ja remont). Vähendame Euroopa Liidu toetusraha taotlemise ning aruandluse bürokraatlikku koormust.
- Kaasajastame kohalike omavalitsuste korralduse seaduse, mis toimunud haldusreformi arvestades määratleb selgemalt omavalitsuse autonoomiat, suhteid keskvõimuga, rahastamist, vastutust ja õigusi puudutavad küsimused. Suurendame omavalitsuse juhtimise paindlikkust.
- Taastame kohalike omavalitsuste vabatahtliku ühinemise toetuse. Kaasajastame riiklikud regionaaltoetuste programmid, et omavalitsustel oleks paremad võimalused kohaliku elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel.
- Ajakohastame Kagu-Eesti ning Ida-Viru tegevuskavad.

Meie oma Eesti

Kestlik rahvus, keel ja kultuur

Eesti riik on ainuke riik maailmas, mis on loodud eesti rahvuse, keele ja kultuuri kestmiseks ja arenguks. Just sellest peavad lähtuma nii keele- ja kultuuripoliitika, spordikorraldus kui ka rändepoliitika.

Selleks, et eesti keeles rääkimine ja hakkamasaamine oleks Eestis enesestmõistetav, alustame eestikeelse õppega lasteaedades ja jätkame koolides.

Eesti keel peab arenema ka teaduskeelena ning eesti keeles peab saama suhelda arvutitega, mistõttu on hädavajalik keele- ja kõnetehnoloogia pidev arendamine.

Eesti kodakondsuspoliitika peab olema nõudlik ja lähtuma selgetest printsiipidest. Sünnijärgseid Eesti kodanikke ei tohi sundida loobuma mitmikkodakondsusest. Eesti peab niihästi soosima eestlaste tagasirännet kui ka toetama eestluse hoidmist välismaal. Tööränne Eestisse peab arvestama meie tööturu vajaduste ja nõudmistega ning toetama tootlikkuse kasvu majanduses.

Eesti peab edenema kui parim paik laste kasvatamiseks. Riik loob selleks kõik eeldused, survestamata eraelulisi valikuid.

Peame vajalikuks tähelepanu pöörata erivajadustega inimeste vajadustele ning nende ühiskonnas tegutsemise võimaluste süsteemsele laiendamisele ja parandamisele. Tuleb tagada nende ligipääs ameti- ja kultuuriasutustele. Leiame, et erivajadustega inimesi võiks enam kaasata riigikaitse ja avalikku teenistusse. Peame oluliseks toetada erivajadustega inimeste liikumis- ja sportimisvõimaluste arendamist.

Meie oma Eesti on loodusrikas, metsane, puhta õhu, inimsõbralike linnade ja küladega, siinseid loodusressursse arukalt ja säästlikult kasutav riik. See on Eesti, kus on hea elada kõikjal – nii Tallinnas kui Setus, nii Virus kui saartel.

Hoitud ja tugevnev eesti keel

Eesti keeles hakkamasaamine ja eesti keele oskamine peab olema enesestmõistetav. Eestikeelne õpe algab lasteaias ja jätkub koolides. Riik peab oma kodanikega suhtlema arusaadavas ja korrektses eesti keeles, ka seaduste ja muude õigusaktide keel peab olema selge ja mõistetav. Tehnoloogia areng ja maailma avatus nõuavad eesti keele püsimiseks senisest suuremat pingutust keele- ja kõnetehnoloogia arendamisel.

Eesti keele kasutuse laiendamiseks ja parandamiseks peame oluliseks järgmisi tegevusi:

- Loomme ühtse eestikeelse haridussüsteemi alates lasteaiast.
- Vältimaks eesti keele tõrjumist uute tehnoloogiate ja seadmete kasutuselevõtul, pöörame senisest enam tähelepanu keele- ja kõnetehnoloogia arendamisele, nagu kõnesüntees ja -tuvastus, veebisõnastikud, inimese ja masina keeleline suhtlus ja masintõlge.
- Eestlaste tagasirände suurendamiseks ja eestluse hoidmiseks välismaal loome laiema eesti keele õppe võimalused välismaal, kasutades nii õpetajate palkamist kui ka elektroonilisi lahendusi. Motiveerime Eestisse tulnud asuma õppima eestikeelses kooli ning tagame vajadusel lisatõe abiõpetaja või lisa(keele)õppeaastaga.
- Tagame eesti keele rakenduste kättesaadavuse erivajadustega inimestele (näiteks heliraamatud, automaatne uudisteluigeja vaegnägijatele, viipekeele sõnastikud, subtiitrite helindaja).
- Töötame koos teadlastega välja eesti keele uue arengukava ning jätkame eesti keele ja kultuuri riiklikke programme.
- Väärtustame eesti keele teaduslikku uurimist ja rahvuskultuurile oluliste sõnaraamatute ja andmebaaside koostamist, omakeelse oskussõnavara arendamist kõigis valdkondades ning murrete ja keeleajaloo uurimist.
- Tagame teadus- ja kasutusühise keelehooldet ning keelenõu üldkättesaadavuse.

Laste- ja peresõbralik Eesti

Peame oluliseks sündimuse kasvu ja seda, et Eesti pered hoiaksid kokku, ning neis oleks palju õnnelikke lapsi. Eesti peab olema parim paik laste kasvatamiseks. Riik loob selleks kõik eeldused, survestamata eraelulisi valikuid. Kujundame Eesti ühiskonna peresõbralikuks, kus laste kasvamine peres ei takista töötamist ja õppimist ning kultuuri- ja ühiskonnaelust osa saamist.

Peame oluliseks parandada emade heaolu, pöörates tähelepanu sünnitusest taastumisele ja vaimse tervise tugevdamisele. **Selleks:**

- Pakume sünnitusest taastumiseks füsioteraapiat.
- Loomme võimalused emade tugigruppide tekkeks, et emad hoiaksid ning aitaksid üksteist nõu ja jõuga.

- Pöörame erilist tähelepanu väikelaste lastehoiuvõimalustele.
- Loomme võimalused eraalgatusliku digilahenduse (platvormi) loomiseks, mis hõlbustaks, sealjuures ka lühiajaliselt, lapsehoidjate leidmist.
- Jätkame vanemahüvitise maksmist tänasel kujul.
- Tagame erivajadusega last kasvatavatele vanematele vajalikul määral lapse hoiuteenuse kas asutuses või kodus, et lapsevanem saaks jätkata oma tööeluga, ning suurendame erivajadusega lapse toetust.

Pöörame erilist tähelepanu lapse heaolu ja arengut toetavatele peresuhetele. **Selleks:**

- Parandame pere- ja tööelu ühitamise võimalusi, arendades ja mitmekesistades lastehoiu võimalusi ja paindlikke töövorme.
- Võimaldame igale perele lapse sünni puhul perenõustamise teenust, mida saab vajadusel kasutada pere hoidmise murede tarbeks nõu saamiseks kuni lapse 5-aastaseks saamiseni.
- Näeme vajadusel ette vanemlike oskuste koolituse, perenõustamise ja kriisinõustamise.
- Viime kohustusliku kohtueelse menetlusena sisse perelepituse vanematele, kellel on vaidlused lapse hooldusõiguse või muudes last puudutavates küsimustes.

Loomme tingimused rahulolevate laste kasvamiseks. **Selleks:**

- Tagame laste ja perede toetuste regulaarse tõusu, sealhulgas abi üksikvanematele.
- Peame vajalikuks lasteaias kohatasu lapsevanema osa katmist analoogselt üldhariduskooli pearahale.
- Soovime, et iga laps kasvaks peres, seetõttu toetame laste asendushoolduse korraldamist hooldusperedes.
- Peame vajalikuks igasse piirkonda vähemalt ühe kogupäevakooli teket, luues sellega lastele võimaluse tegeleda huviharidusega õppetöö kõrval.
- Pöörame erilist tähelepanu riskilastele, toetamaks nende edasijõudmist koolis ja valmistumist täiskasvanueluks. Peame tähtsaks, et iga koolist välja langenud lapsega tegeletaks koheselt ja leitaks tema probleemidele lahendus.
- Seame eesmärgiks, et iga kooliealine laps on kaasatud endale meelepärasesse huviharidusse.

Kontrollitud ja avatud rände- ja kodakondsuspoliitika

Hoiame Eesti rände- ja kodakondsuspoliitika nõudliku ja avatuna. Eesti otsustab ise, millistest kolmandatest riikidest, kui suures mahus ja milliseid kõrgelt kvalifitseeritud inimesi me koostöös tööandjatega riiki kutsume.

Eesti peab soosima eestlaste tagasirännet, sealhulgas tagama perede Eestisse naasmisel eestikeelsed lasteaia- ja koolikohad võrdset Eestis pidevalt elanud peredega.

Eesti töörandepoliitika peab arvestama meie tööturu vajaduste ja nõudmistega.

Sealjuures:

- Peame vajalikuks tööandjate õigust vajadusel palgata välistöötajaid ja sellega seotud vastutust, et palgatud välistöötajad pärast töösuhte lõppu Eestist lahkub.
- Eelistame kvalifitseeritud töötajate sisserännet ja Eesti kõrgkoolides õppinute Eestisse tööle jäämist, sest see toetab Eesti majanduse uuenemist ja tootlikkuse kasvu ettevõtluses.
- Maksutulude suurendamiseks, töörande paremaks juhtimiseks ja õiglase konkurentsi tagamiseks peame vajalikuks muudatusi, mis tööjõupakkumise püsimisel vähendaksid läbi teiste Euroopa Liidu riikide kolmandatest riikidest pärit renditöötajate kasutamist Eesti ettevõtetes.

Tagame Eestisse pikemaajaliselt tööle või õppima tulnutele eesti keele õppe tasemel, mis võimaldaks neil eesti keeles hakkama saada, samuti piisavas mahus ja kättesaadavuses kohanemis- ja nõustamisprogrammid nii naasjatele kui ka uussisserändajatele.

Hoiame Eesti kodakondsuspoliitika konservatiivsena. Naturalisatsiooni teel Eesti kodakondsuse saamise eelduseks on eesti keele oskus.

Rakendamaks põhiseaduses sätestatud põhimõtet, mille kohaselt on sünnijärgne Eesti kodakondsus võõrandamatu, tagame mitmikkodakondsuse sünnijärgetele Eesti kodanikele.

Kultuurne Eesti

Eesti rahva säilimise eelduseks on meie kultuuri kestmine. Loomes kultuuriloojatele loominguilise ja vaba keskkonna, kus olemasoleva ja toimiva kultuuriraamistiku hoidmine, traditsioonide ja pärandi säilitamine ning uue ja avara pilguga tulevikku vaatamine teeb

tegutsemise mõnuseks. Säilitame Eesti Kultuurkapitali toimimise praegustel põhimõtetel. Analüüsime võimalusi eraraha suuremaks kaasamiseks kultuuri ja spordi rahastamisse ning teeme seejärel vastavad muudatused seadusandluses. **Reformierakonna olulisemad sihid kultuuripoliitikas on:**

- Peame oluliseks loomemajanduse arendamist, loomevaldkondade majandusliku potentsiaali tugevdamist, loomeettevõtluse elavdamist ja loomist. Rakendame programmi, mis toetab loomeinimesi ettevõtlusega alustamisel, andes neile vajalikud teadmised, oskused ning stardikapitali.
- Teeme muudatused praeguses huvitegevuse rahastamise korras, et toetada kõigi laste ja noorte osalemist neile meelepärases huvitegevuses. Toetame koolide aktiivõppeprogramme, võimaldades kuni 19-aastastele vaba sissepääsu riigimuuseumidesse.
- Motiveerime täiendavalt laulupeoliikumise seotud kollektiivide juhte (koorijuhid, rahvatantsujuhid, puhkpilli- ja rahvapilliorkestrite dirigendid ning muusikaõpetajad), et tagada laulu- ja tantsupidude kestlikkus, kunstiline areng ja professionaalne korraldus.

Kultuuripärandi säilitamiseks ja rahvuskultuuri arengu toetamiseks:

- Tõstame trükipärandi ja kultuuripärandi digiteerimise tempot, suunates sinna lisavahendeid.
- Väärtustame eesti rahvuskultuuri piirkondlikke eripärasid ja keelemurdeid. Loomes tingimused, et lapsed tutvuksid oma kodukoha kultuuripärandiga juba lasteaias ja koolis.
- Jätkame Eesti kultuurimälestiste korrastamist, tutvustamist ja sihipäraselt kasutamist.
- Väärtustame vähemusrahvuste kultuuriseltse ja -ühendusi, sest oma rahva kultuuri parem tundmine õpetab väärtustama ka teiste rahvaste kultuuri ning toetab vastastikust mõistmist ja lugupidamist.

Eesti kultuuri ekspordi toetamiseks:

- Loomes toetusmeetmed kultuuriekspordiks vajalike teadmiste ja oskuste omandamiseks ja arendamiseks.
- Panustame Eesti kultuuri rahvusvaheliselt tutvustavatesse programmidesse

(kultuurikoostööprogrammid, eesti kirjanduse programmipärane tõlkimine ja levitamine, kunstnike vahetusprogrammid ja teised sarnased tegevused, mis avardavad vastavate valdkondade loominguulisi võimalusi).

Tervislikud eluviisid ja sport

Tervislikud eluviisid ja võimalikult pikalt tervena elatud aastad on heal järjel oleva riigi tunnuseks. Riikliku spordipoliitika elluviimine jääb spordiklubidele, kes rakendavad treeningtegevuses parimat meetodikat ning tagavad inimeste sportliku arengu lapsest peale. Soovime jõuda 2030. aastaks selleni, et vähemalt pooled Eesti inimesed tegelevad teadlikult liikumisharrastusega. Peame oluliseks toetada saavutussporti, aga ka erivajadustega inimeste sportimisvõimaluste arendamist.

Teadliku liikumisharrastuse kujunemisel on oluline arvestada, et noores eas tekkinud liikumisharjumus tagab, et laps harjub tervemaks eluks vajaliku kehalise aktiivsusega.

Seetõttu:

- Võtame eesmärgiks teadlikkuse tõstmise ja positiivsete liikumisprogrammide ning metodoloogilise liikumisõpetuse rakendamise koolides.
- Loomme programmi „Liikuma kutsuv kool“ põhjal laste ja noorte liikumisprogrammi, mis sisaldab koolidele vabalt kasutatavaid tugimaterjale, koolide nõustamist, koolimajade ning õuealade kohaldamist liikumist inspireerivaks ja toetavaks.
- Jätkame laste ja noorte ujumisõpetust; ujumisoskuse püsimise ja arendamise heaks loome võimalused esmaõppejärgseks jätkuõppeks.
- Loomme võimalused jala käimise ja jalgrattakasutuse edendamiseks, et kasvatada kõndimise ja jalgrattakasutuse osakaalu igapäevastes liikumistes nii laste kui täiskasvanute hulgas.
- Leiame, et sportimisvõimalused peaksid olema kättesaadavad kodu lähedal, mistõttu arendame välja Eestit katva kergliiklusteede, matkaradade, spordi- ja liikumisväljakute ning liikumispaikade võrgustiku.
- Koostöös kohalike omavalitsustega kaalume võimalust, et uute korrusmajade planeerimisel arvestataks vajadusega rajada ka multifunktsionaalne spordiväljak.
- Kehalise kasvatuse õpetajate oskuste ja tööväime paremaks rakendamiseks loome neile otsetee treenerikutse saamiseks ja kaasame neid treeneritena spordiklubides, eelkõige laste ja noorte juhendajatena.

- Jätkame laste- ja noortetreenerite toetamist. Peame kinni 50% – 50% rahastamise põhimõttest, laiendame toetust ka madalamatel kutsetasemetel tegutsevatele treeneritele.

Saavutussport kui ühiskondlik tellimus on Eesti riigile väga oluline, sest see on osa ühtekuuluvustundest ning aitab kaasa liikumisharrastuse levikule ja tervislike eluviiside kujundamisele. Seetõttu:

- Soosime rahvusvaheliste tiitlivõistluste Eestisse toomist.
- Töötame välja ühtsed põhimõtted, mille alusel saavad riigi enamusosalusega äriühingud sporditegevust toetada.
- Täpsustame riigi, kohalike omavalitsuste ja olümpialiikumise rolle spordi rahastamisel ja tegevuste ning vastutuse jaotusel, et tagada valdkonna finantseerimise ja juhtimise stabiilsus ja vähendada spordipoliitika killustatust.
- Parendame spordimeditsiinialaste teenuste kättesaadavust.
- Toetame ausa mängu põhimõtteid ning dopinguvastast võitlust. Dopingul ei ole spordis kohta.

Eesti spordi jätkuvale arengule suunatud **spordipoliitika** tagamiseks:

- Tähtsustame alaliite, piirkondlikke spordiorganisatsioone ja noortesporti. Arvestame spordiorganisatsioonide rahastamisel nende maksukäitumist, riigile makstud makse, sportlastele ja treeneritele loodud sotsiaalseid garantiisid. Samuti tähtsustame ja toetame klubisid, kes pakuvad lastele võimalust harrastada erinevaid spordialasid.
- Seisame selle eest, et spordi arengustrateegia viidaks ellu Vabariigi Valitsuse tasemel, hõlmates kõiki ministereid vastavalt nende vastutusalale.
- Töötame välja noortesportipoliitika alused, mille tuumaks on läbimõeldud ja Eesti oludele kohaldatud treening- ja noortesportklubide toimimise meetodika loomine ja rakendamine.
- Otsime võimalusi treeneritöö suuremaks väärtustamiseks. Paneme rõhku treenerite akadeemilisele ettevalmistusele, hindamisele ja treeneritöö tasustamisele.

Elujõuline maaelu

Tasakaalustatud areng
igas piirkonnas

Eesti areng peab olema tasakaalustatud ja hõlmama kõiki piirkondi. Regionaalne areng sõltub töökohti loovatest ja edukatest ettevõtetest, hariduse ja kultuuri kättesaadavusest ning arukalt korraldatud sotsiaaltoest. Seda on võimalik saavutada üksnes riigi, omavalitsuste, kogukondade, kohalike elanike ja vabaühenduste koostöös.

Peame vajalikuks:

- Rajada kvaliteetsed ühendused Eesti erinevate osade vahel, kujundada eri transpordiliike kombineeriv ja inimeste reaalselt liikumisvajadust arvestav ühis-transportivõrk, luua kiire ja kvaliteetne internetiühendus ning vajalikud elektriühendused.
- Soodustada ettevõtete koostööd ja nende ühiste investeeringute tegemist.
- Toetada ettevõtlust ja maaelu senisest enamate ja mitmekesisemate teenustega, kaasates nende pakkumisse rohkem kohalikke inimesi ja ettevõtteid. Riigipoolse toena pakume vajalikku nõustamist, investeeringutuge ja abi uute digitehnoloogiate rakendamisel.
- Parandada maapiirkondade ettevõtete ligipääsu kapitalile, eriti tootmise laiendamiseks ja uute tehnoloogiate kasutuselevõtuks, milleks kaalume era-investori põhimõttel toimiva investeerimisfondi loomist, aga ka lisagarantiide pakkumist.
- Välja töötada finantslahendused, mis tagaksid põllumajandusliku tootmise ka kriisiolukordades. Leiame, et senisest enam tuleb pöörata tähelepanu riskijuhtimisele, et kindlustada põllumajandustootjate sissetulekud turu- ja toomisriskide realiseerumisel. Näeme neil juhtudel lahendust riigi ja erasektori koostöös.
- Arendada biomajandusest riigi strateegiline majandusharu. Selleks kaardistame koos teadlastega Eesti võimalused, töötame välja biomajanduse arengukava ja viime tootmised majandusliku lisandväärtuse loomises järgmisele tasemele.
- Maaelu arendamise meetmete väljatöötamisel peame oluliseks selliseid lahendusi, mis toetavad suurema lisandväärtuse loomist, aga ka noorte ettevõtjate tegevust.
- Arendada maapiirkonda elama asumise soodustamist; anda kohalikele kogukondadele lisaks maaelu- ja kalanduspoliitikale suurem otsustusõigus ka muudes poliitikates; jätkata ja laiendada põllumajandust ja maaelu laiemale avalikusele tutvustavaid aktsioone.

Keskkonnahoidlik ja konkurentsivõimeline maamajandus

Maamajanduse mitmekesisus garanteerib maapiirkondade asustuse ja heaolu suurenmise. Seetõttu näeme maamajandust loodusvarade mitmekesisel kasutamisel ja töötlemisel põhineva biomajandusena (näiteks põllumajandus, toidutootmine, metsandus, kalandus), aga ka inimestele ja ettevõtetele suunatud teenindusena.

Maamajanduse arenguks on oluline kvaliteetse taristu olemasolu ning ettevõtluse laienemiseks ja tehnoloogiliseks muutuseks vajaliku kapitali kättesaadavus. Rangel tuleb tagada kooskõla looduskeskkonnaga.

Toiduvajadus maailmas suureneb lähikümneks märkimisväärselt. Eesti põllumajanduse ja toidusektori peamine ülesanne on tagada Eesti inimeste toidujulgeolek. Kasvamas on ka põllumajandussektori tähtsus toiduks mittekasutatava tööstus- ja energiatoorme allikana. Põllumajandustootmisel on võtmeroll maastike ja maapiirkondade nauditava elukeskkonna kujundamisel ning poollooduslike alade ja liigirikkuse säilitamisel. Põllumajandus, metsandus ja kalandus on maaelu kõige olulisemad tugisambad ning ühtlasi ka Eesti kultuuri ja Eesti riigi jätkusuutlikkuse kandjad.

Sellest tulenevalt:

- Tagame põllumuldade kaitse ja edendame meetmeid põllumuldade säästvaks kasutamiseks.
- Edendame täppisviljeluse kasutamist ja kontrollitud toitaineringi põhise majandamist ning soodustame uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, et vähendada põllumajandustootmise survet põhja- ja pinnaveele.
- Fokuseerime investeringutoetusi, suunates neid ka keskkonnanvesteeringutele.
- Kompenseerime põllumajandustootjatele avalike hüvede huvides tehtavad lisakulud ja saamata jäänud tulu.
- Tagame tõestatud keskkonnanahoiu põhimõttest lähtuva põllumajanduse keskkonnamõjude seire ning selle hindamistulemuste avalikustamise.
- Toetame kodumaise mesinduse kestlikkust.
- Oleme seisukohal, et põllumajanduse otsetoetuste ühtlustamisel tuleb tagada otsetoetuste vähemalt 85% tase Euroopa Liidu keskmisest, arvestades sealjuures toetusõigusliku pinna jätkuvat kasvu Eestis.

- Pooldame ühise põllumajanduspoliitika muutmist ühtsemaks ja õiglasemaks ning jätkame jõupingutusi, et aastatel 2021–27 oleks Eesti tootjatele tagatud võrdsed konkurentsitingimused ning otsetoetuste maksimiseks poleks liikmesriikide vahel suuri erinevusi.
- Pooldame toetuste ümberjaotamist keskmisest väiksema suurusega põllumajandusettevõtete heaks.

Eestis territooriumist üle 50% on mahe metsa- ja põllumaa, mis toetab Eesti kui puhta ja kvaliteetse, sealhulgas maheda toidu päritolumaad kuvandit. **Seetõttu peame oluliseks:**

- Turunõudlusel põhineva mahepõllumajanduse arengut ja mahemajanduse terviklikku arendamist, mis võimaldab mahemajanduse muuta arvestatavaks majandus- ja ekspordiharuks, suurendab Eesti ettevõtete lisandväärtusega toodete eksporti ning loob eeldused uute töökohtade tekkeks.
- Soodustada kogukonnapõhiste mahepiirkondade teket (näiteks Setomaa, Hiiumaa).
- Lasteaedade ja koolide järkjärgulist üleminekut mahetoidule.

Toidutootmises on Eestil mitmed tugevused ja väärtused, mida tuleb paremini kasutada ja arendada. Peame vajalikuks pöörata põhitähelepanu toidusektori konkurentsivõime ja ekspordisuutlikkuse kasvatamisele toote- ja tehnoloogiaarenduse, ühistegevuse edendamise ja eksporditoe rakendamise abil. **Seetõttu:**

- Võtame investeringutoetuste jagamisel enam arvesse tootjate koostööd ja ühistegevust ning käivitame ühistute arenguprogrammi.
- Peame vajalikuks kujundada lastes tervislik kodumaiste puu- ja köögiviljade ning piima ja piimatoodete tarbimisharjumus, tagame vastavate koolikavade rahastamise.
- Seame eesmärgiks toidu raiskamise vähendamise, püüdes vähendada toidujäätmete teket elaniku kohta 2030. aastaks poole võrra nii jaemüügis, tarbimises kui ka tootmis- ja tarneahelates.

Eesti **metsandus ja metsatööstus** peab lähtuma meie ühe suurima loodusrikkuse aru- kast, säästlikust ja tulevikku suunatud kasutusest ning sellest, et metsast saadav

lisandväärtus oleks võimalikult suur. **Seetõttu:**

- Peame oluliseks metsa töötlemisest kõrget lisandväärtust pakkuvate innovatiivsete tootmisettevõtete rajamist.
- Toetame Riigimetsa Majandamise Keskuse tegevuses majanduslike, ökoloogiliste, kultuuriliste ja sotsiaalsete eesmärkide tasakaalustatust. Peame vajalikuks RMK dividendide suunamist loodavasse loodusvarade tuleviku investeerimisfondi.
- Leiame, et tuleb parandada metsandusega seotud raiestatistika kvaliteeti, kasutades kaasaegseid tehnoloogiaid ning erinevate ametkondade (Maksu- ja Tolliamet, keskkonnateenused) olemasolevaid andmeid.
- Viime lõpule looduskaitselikelt väärtuslike maade väljaostmise eraomanikelt.
- Tagame looduskaitselike piirangute puhul eraomanikule õiglase kompensatsiooni üldsuse huvide järgimise ning loodus- ja liigirikkuse säilitamise eest.

Parem keskkond

Tasakaalustatud areng
igas piirkonnas

Eesti meri ja mets, rabad ja sood, jõed ja järved, loomad ja linnud, puhas õhk ja selge joogivesi – need on väärtused, mis inimesi meie maaga seovad. Tahame, et Eesti oleks mõnusaim koht, kus kasvada, õppida, pere luua, ennast teostada ja pensionipõlve pidada tänu siinsele vaheldusrikkale ja hästi hoitud looduskeskkonnale. Mida mitmekesisem ja puhtam on meie looduskeskkond ja mida rohkem on Eesti inimestel võimalusi ja põhjust looduses aega veeta, seda parem on Eesti inimeste tervis, seda väiksem ühiskonna stressitase ja seeläbi tugevam meie riik.

Kokkuhoidlik ja efektiivne majandamine peab olema reeglilik riigi rahaasjade korraldamisel kui ka Eesti loodusvarade kasutamisel. Puhtast loodusest hoolimine, selle hoidmine ja edasi andmine järgmistele põlvedele on järjest suuremate keskkonna- ja kliimapingetega maailmas meist igaühe vastutus.

Majanduskasvu, töökohtade loomise ja elukeskkonna arendamise ning loodushoiu vastandamise asemel käsitleme neid tasakaalus, hoides negatiivset keskkonnamõju võimalikult väiksena. Pöörame tähelepanu linnakeskkonna inimsõbralikumaks muutmisele spetsiaalse investeringuprogrammi toel.

Metsariik Eesti

Eesti metsad on rikkad ja mitmekesised. Meie metsad vajavad arukat kaitset ja Eesti metsapoliitika tasakaalustamist. **Seetõttu peab Reformierakond vajalikuks järgmisi muudatusi:**

- Vähendame riigimetsas viimastel aastatel riigieelarve aukude täitmise tõttu hüppeliselt kasvanud raiesurvet.
- Vaatame üle Riigimetsa Majandamise Keskuse funktsioonid, et see tähtsustaks rohkem riigimetsa ökoloogilisi, kultuurilisi ja sotsiaalseid väärtusi.
- Riiklik metsanduse statistika peab olema läbipaistev, põhinema selgetel alustel ja kasutama ära ka muul otstarbel juba kogutavaid andmeid. Metsanduse statistika meetodikat tuleb täiustada, võimaldamaks hinnata ka metsade ökoloogilist seisundit ja jätkusuutlikkust.
- Lahendame ära looduskaitsele kõige väärtuslikumate maade väljaostmise, mis on aastatepikkuse ootamise tõttu kahjustanud looduskaitse mainet.
- Aitame eraomanikke kõrge kaitseväärtusega metsade säilitamisel üldistes huvides, kompenseerides neile kuuluvale metsale kehtestatud kasutamispõngud.

- Loomes tulevasi keskkonnariske maandava ruumiplaneerimise süsteemi nii üle-riigilise rohevõrgustiku kui ka kohalike planeeringute alusel.
- Muudame Eesti ökoloogiliselt säästliku metsamajanduse juhtriigiks maailmas ehk hoiame Eesti metsa mahemetsana.

Loodusvara säästev Eesti

Taastumatute loodusvarade kasutamine peab olema vastutustundlik ja tulevikku vaatav: ei ole õige ja õiglane kasutada neid üksnes tänaste hetkevajaduste nimel. Peame vajalikuks selgemalt ja tugevamalt motiveerida taastumatute loodusvarade võimalikult vähest ning loodus- ja elukeskkonda võimalikult vähe kahjustavat kaevandamist. **Selleks:**

- Loomes tuleviku investeerimisfondi, kuhu suuname põlevkivi ja teiste maavarade kasutamise seotud keskkonnatasud ja RMK dividendid ning mille tootluse suuname innovatsiooni toetavasse teadus- ja arendustegevusse.
- Kaevandamislubade taotluste menetlemisel arvestame kaevandamise mõju piirkonnas elavate inimeste elukeskkonnale. Peame vajalikuks, et kaevandustegevuse tõttu halvenev elukvaliteet elanikele õiglaselt kompenseeritaks.
- Vaatame üle reeglid, mis peavad tagama kaevandamise lõpetamisel ala korda tegemise.
- Peame vajalikuks taastumatute loodusvarade kasutamise seotud tasude ja maksude ülevaatamist selliselt, et need oleksid ette teada vähemalt viis aastat. Loodusvara kasutamise tasud peavad motiveerima võimalikult efektiivset ja suuri- mat lisandväärtust loovat kasutamist.
- Peame vajalikuks järk-järgult vähendada põlevkivi kaevandamist ning selle kasutamist elektri tootmiseks.
- Toetame uuringuid ja tegevusi, mis viivad põlevkivikaevandamise kõrvalsaaduste ja jäätmete efektiivsemale kasutamisele, näiteks aheraine kasutamisele suurte taristuprojektide ehitusel.

Puhta õhuga Eesti

Kliimamuutused on üks selle sajandi eluolu suurimatest mõjutajatest, mis ei jäta puutumata ka Eestit. Soovime, et Eesti oleks nii Euroopa kui maailma kliimapolitika kujundamises vastutustundlik, ambitsioonikas ja selge sõnaga osaleja. Nii Eesti metsa-, energia-, maavara- kui transpordipoliitika peab arvestama vajadusega vähendada

õhukupaisatavaid kasvuhoonegaase. Peame vajalikuks üle vaadata õhku paisatavate ainete piirnormid, tagamaks elanikele ohutu elukeskkond.

Eesti kuulub praegu veel ühe suurema süsinikuheitega majanduste hulka Euroopas, kuna meie majandus on väga energiamahukas. Arvestades energiatootmise põhiresurssi – põlevkivi – peame vajalikuks oluliselt vähendada Eesti majanduse energiamahukust.

Selleks:

- Rakendame tööstuse energiaefektiivsuse paketi, sooviga vähendada 2030. aastaks 10%-se energiasäästuga süsinikdioksiidi emissiooni 10%.
- Jätkame kortermajade energiasäästuprogrammi.
- Eelistame vähemsaastavaid transpordiliike (ühistransport, rongid, jalgrattad) ja vähemsaastavaid kütuseid kasutavaid sõidukeid.

Keskkonnateadlik Eesti

Hoitakse ja säästetakse seda, millest teatakse ja mida mõistetakse. Oma laiuskraadil oleme üks liigirikkamaid piirkondi, kus elab palju haruldusi, kes mujalt Euroopast ammu kadunud.

Keskkonnateadlikkus on Eestis praegu ebaühtlane ja keskkonnaharidus ei ole süsteemselt korraldatud. Olukorra parandamiseks peame vajalikuks loodusrikkuse, loodusvarade säästmise ja kliimamuutuste teemade käsitlemist kõigil haridustasemetel. Loomes laste- aedade keskkonnaprogrammi ning algatame Eestis Euroopa õpilasfirmade keskkonnatehnoloogia ja -innovatsiooni võistluse. **Selleks, et Eestis oleks keskkonnateadlikkus heal järjel, peame vajalikuks järgmist:**

- Üldise keskkonnateadlikkuse ja -tundmise arendamiseks kujundame Eesti rahvuspargid loodusariduse keskusteks.
- Selgitamaks ühiskonnale, kus, mida ja kuidas Eestis kaitstakse, koostame populaarteadusliku ülevaate Eesti looduse kaitsmisest.
- Arendame Eesti loodusradade võrgustikku selliselt, et see arvestaks ka erivajadustega inimesi.
- Peame oluliseks, et Eestit teataks ja tuntaks kui puhta, rikka ja hoitud loodusega riiki.
- Toetame tegevusi, mis viivad selleni, et majandustegevuse arendamisel arvestataks alati keskkonnakaitselisi ja loodushoiu põhimõtteid.

Eesti peab jõudma 2050. aastaks jäätmevaba ühiskonnani, kus kogu üleliigne materjal võetakse uuesti kasutusse, tekitamata järgnevatele põlvkondadele jäätmetest tulevat lisakoormust. Selleks tuleb kodune jäätmete sorteerimine muuta mugavaks, rajada piisavalt tihe konteinerite võrgustik ning materjalide sorteerimist rahaliselt motiveerida. Investeeringe Eesti veekogude seisundi parandamisse, et puhastada järved ja jõed ning muuta kõik Eesti olulisemad jõed kaladele läbitavaks.

Peame vajalikuks arendada rohelist linnakeskkonda, milleks käivitame programmi „Loodus linna“.

Kvaliteetne elukeskkond ja inimsõbralik avalik ruum on riigi ja linnade konkurentsivõime oluline alus. Tugevdame riigi tasandil kompetentsi ruumiloome alal. Korrastame valdkonna korralduse riigi tasandil koostöös omavalitsuste ja spetsialistidega.